

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Lucie Němcová

Bakalářská práce:

**Fenomén výlučnosti žen
v oblasti péče o děti, domácnost
a vztahy v rodině**

Praha 2008
Vedoucí práce PhDr. Hana Havelková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury, a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 16. 6. 2008

.....

podpis

Poděkování

Mé velké a upřímné poděkování patří zejména mamince, která mi obětavě jezdila hlídat syna, abych na bakalářské práci vůbec mohla pracovat, mému partnerovi, bez jehož podpory a trpělivosti bych se také neobešla, paní doktorce Havelkové, která mě krok po kroku provedla cestou od volby tématu, přes jeho teoretické zpracování až ke konečné interpretaci, a samozřejmě také všem respondentkám, které byly ochotné věnovat mi svůj čas a podělit se o své zkušenosti a názory.

Obsah

1 Poznámka / 9

2 Úvod / 11

3 Teoretická část / 13

- 3.1. Péče o děti / 13
- 3.2. Péče o domácnost / 27
- 3.3. Vztahy a role v rodině / 20

4 Empirická část / 23

- 4.1. Metodologie / 23
 - 4.1.1. Výzkumná strategie / 23
 - 4.1.2. Výběr vzorku, prostředí výzkumu / 23
 - 4.1.3 Průběh rozhovorů a etické principy / 23
 - 4.1.4. Vyhodnocování a interpretace získaných dat / 24
 - 4.1.5. Reflexivita ve výzkumu / 25
 - 4.1.6. Hodnocení kvality výzkumu / 26
- 4.2. Analýza dat – kategorie / 27
 - 4.2.1. To jsme vůbec neřešili / 27
 - 4.2.2. Jakoby nenaplněná / 33
 - 4.2.3. Zvládl by to (kdyby musel) / 39
 - 4.2.4. Udělám to radši sama / 43
 - 4.2.5. Tatínek je tak jako na hraní / 53
 - 4.2.6. Většinou volají „mami“ / 57
- 4.3. Shrnutí / 62

5 Závěr / 65

6 Přílohy / 66

- 6.1. Seznam respondentek – demografické údaje / 66
- 6.2. Seznam otázek / 67
- 6.3. Použitá literatura / 68

1. Poznámka

Při práci s citacemi a odkazy jsem se řídila normou ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Ženská cizojazyčná jména jsem v textu skloňovala, ale nepřechylovala, pokud již nebyla přechýlena v českém překladu, s kterým jsem pracovala.

2. Úvod

Cílem mé práce bylo nahlédnout do problematiky výlučné péče žen o děti, domácnost a vztahy v rodině z perspektivy těch, kdo ji vykonávají, tedy žen. Na základě konkrétních osobních zkušeností, postojů a názorů jsem chtěla poodhalit, jestli ženy skutečně ve všech třech oblastech výlučné postavení zastávají, pokud ano, tak jestli si ho uvědomují a zejména, jak ho hodnotí a přijímají. Motivací k volbě tématu byla rozdílnost mé osobní zkušenosti s tím, co jsem ve svém okolí v převážné většině pozorovala. V době přípravy a psaní bakalářské práce jsem sama byla na mateřské dovolené a starala se o domácnost, ale mé osobní dojmy se často lišily od těch, které vyjadřovaly maminky s dětmi v mém okolí. Nejmarkantnější rozdíl jsem zaznamenávala v péči o domácnost, protože moje osobní zkušenost vycházela na rozdíl od většiny ostatních z relativně rovnoměrného rozdělení práce v domácnosti mezi mnou a partnerem. Všimla jsem si, že si ženy na zátěž s prací v domácnosti a s péčí o děti stěžují, ale současně ho samozřejmě přijímají a jakýkoli návrh na změnu zamítají jako nereálný či nesmyslný. Rozhodla jsem se proto jejich zkušenosti a z nich vyplývající postoje zmapovat podrobněji a alespoň částečně odhalit, jak své role matek a pečovatelek prožívají.

Ve své práci se pohybuji v rámci paradigmatu interpretativní sociologie¹ a genderové perspektivy paradigmatu feministického². Svá teoretická východiska opírám zejména o práce Oakleyové, Rismanové, Renzettiové a Currana, Singlyho a Karstenové a v českém prostředí Maříkové, Čermákové, Křížkové, Dudové, Bierzové a dalších.

¹ Feministické paradigma uznává při osvojování genderu vedle vlivu biologické predispozice také vliv učení a poukazuje na provázanost biologických a kulturních faktorů. Vychází z předpokladu, že gender je spíše společensky utvářený než vrozený a je nahlížen jako soubor společenských očekávání, která se reprodukuje a přenáší sociálním učením, a stávají se tak niternou součástí naší osobnosti. (Renzetti, Curran 2003, 30–31)

⁵ Ústředními východisky interpretativní sociologie jsou teze, že lidé jsou aktivní bytosti, které svým setkáváním (interakcí) vyjednávají podobu reality (svět je výtvozem těch, kdo v něm žijí). Významy, které lidé věcem kolem sebe dávají, mohou být v průběhu nových interakcí redefinovány. K základním patří také myšlenky osobní odpovědnosti člověka za svůj osud, směřovatosti názorů druhých pro budování vlastní identity a ovlivňování lidského jednání tím, jak lidé svět kolem sebe interpretují a nikoli, jaký je. (Keller, 1992, 118–122)

3. Teoretická část

3.1. Péče o děti

Dělba rolí v rodině je v naší kultuře stejně zakotvena jako dělba práce podle pohlaví obecně. K této dělbě se tradičně přistupovalo jako k přirozené a nezbytné pro přežití společnosti. Oakleyová (2000, 100) uvádí v této souvislosti několik předpokladů, které tyto názory ve společnosti podporují. Prvním předpokladem je podle ní to, že mateřské povinnosti (těhotenství, kojení a denní péče o dítě po dobu několika let) znamenají, že se žena musí vzdát jiné práce. Druhým předpokladem je, že mateřství je poměrně usedlá činnost a nevyžaduje mnoho energie a síly a třetí předpoklad vztahuje totéž na domácí práce obecně. Na stejném místě Oakleyová zmiňuje také Profil ženy ve společnosti, který vydalo v šedesátých letech UNESCO a který ukazuje tehdejší v podstatě univerzální odpor vůči zaměstnanosti matek malých dětí. Oakleyová píše, že zaměstnání matky bylo spojováno se zanedbáváním dětí a domácnosti a že ve společnosti převládal názor, že muži mají zastávat jiná povolání než ženy a že místo ženy je především doma. Možný (2006, 178) uvádí tři postoje k zaměstnanosti (mateřskému nasazení) matek, které se v „západní“ společnosti formulovaly již v první polovině 20. století. Prvním je konzervativní stanovisko, podle kterého vdané ženy a zvláště pak matky nemají mimo domácnost pracovat vůbec. Neokonzervativní stanovisko připouští zaměstnání pouze u bezdětných žen, takže ženám-matkám stále připisuje primární roli pečovatelky. Tyto ženy opouštějí při narození dítěte zaměstnání a vrací se do něj až tehdy, když děti jejich péči již (tolik) nepotřebují – tzv. třífázový model. Poslední, egalitární přístup již upozorňuje na to, že třífázový model způsobuje v době péče o děti devalvací ženské kvalifikace, a vychází z toho, že takový handicap je neslučitelný s nárokem na rovnost životních šancí.

Moderní společnost podle Oakleyové (2000, 103) zdůrazňuje oproti biologickému aspektu mateřství aspekt sociální a vychází z přesvědčení, že *sociální vztah mezi matkou a dítětem, který se vytvoří v prvních letech života, je základem jistoty a duševního zdraví v dospělosti*. Z tohoto předpokladu v kombinaci s nemožností změnit sociální role mužů a žen tak vyplývá obecná tendence vnímat mateřství vzhledem k potřebám dítěte jako překážku ekonomické aktivity ženy. *Industriální společnost podlností. ... Rodič, který má momentálně více práce, dá dítě druhému a žádný nepřipouští, že by „zaskakoval“ za toho druhého, protože se dělí o společnou radost a starost spojenou s péčí o dítě* (2000, 104). Role ženy jako výlučné a nenahraditelné pečovatelky o děti proto podle ní není nutně nejlepší ani nejpřirozenější způsob.

Velkou roli v prosazování matky jako nenahraditelné pečovatelky hraje podle Oakleyové (2000, 145) silný kult vztahu matky a dítěte, šířený ve společnosti prostřednictvím popu-

lární literatury a médií. Matka je zde prezentována jako *základní jistota dítěte a jako záruka jeho psychického zdraví a sociálního přizpůsobení*. Podle Badinterové (1998) je ale mateřská láska *sociálním konstruktem* a v průběhu času *mění nejen podobu a význam, ale může i zcela chybět, takže není pravda, že byla přírodou ženám nezrušitelně dána do vínku*. Hoffnung (podle Slavíková 2007, 24) charakterizoval mateřský mýtus takto: *definitivní naplnění ženy je dokončeno, když se stane matkou; hlavní části práce, která byla přiřazena matkám – péče o dítě, domov a manžela, se k sobě hodí a stávají se mimosmluvním závazkem; aby byla žena dobrou matkou, musí být ráda matkou a musí ráda vykonávat veškeré práce, které s tím souvisí; ženská intenzivní, výhradní oddanost mateřství je dobrá pro děti*.

Žádný vědec ale podle Oakleyové nikdy nedokázal, že péči o děti musí vykonávat matka spíše než otec, nebo žena spíše než muž. Také podle Lamba (podle Maříková 1999A, 19) jsou otcové schopni poskytnout dítěti stejně kvalitní péči jako matky, protože rodičovské schopnosti nejsou vrozené, ale osvojené a tvarované až v průběhu vykonávání dané aktivity. Podle Rismanové (1998, 52) naopak téměř všechny výzkumy ukazují, že *když otcové nemohou vyžadovat péči o děti po manželkách, jejich rodičovské chování je velmi podobné rodičovskému chování žen*. Nejzajímavějším závěrem jejího výzkumu je, že otcové, kteří se kvůli úmrtí manželky, nebo poté, co je opustila, stali primárními pečovateli, začali sami o sobě přemýšlet, jako by měli vlastnosti tradičně označované jako ženské. Rismanová (1998, 71) svým výzkumem ukázala, že základní prvky genderového uspořádání společnosti – konkrétně očekávání, že pečování o děti je ženská práce – mohou být překonány, a pokud se toto podaří, mohou, podle ní, být vyvráceny další.

Ke stejnému závěru došla v českém prostředí i Maříková (2008) ve svém výzkumu pečujících otců. Nejenže se potvrdilo, že schopnost rodičů pečovat o dítě je shodná, ale v některých případech ženy hodnotily péči mužů dokonce jako lepší, než jakou poskytovaly dříve dětem ony samy. Důležité je zde ale podotknout, že muži nemuseli vedle péče o děti vykonávat další domácí práce nebo ne v takové míře jako ženy, nepečovali o děti celý den, ale předávali je po příchodu matky do její péče a v neposlední řadě, že si ponechali prostor pro své zájmy a koníčky, což se ženám ve stejné situaci nedaří. Maříková se stejně jako Oakleyová zmiňuje také o kultu mateřství. V práci popisující proměnu mateřství a otcovství uvádí, že ke změně rolí muže a ženy v rodině došlo ve 20. století, přičemž důležitější postavou se zde stala matka. Mateřství je zde podle ní také chápáno jako ryze biologický jev, v souvislosti s kterým se hovoří o „mateřském instinktu“ či o „mateřské lásce“, které jsou vnímány jako přirozené a bývají nekriticky přeceňované. Mateřské roli byl přisouzen zásadní význam ve zdravém vývoji dítěte a matka byla, daleko více a častěji než otec, učiněna zodpovědnou za správnou výchovu dětí (Maříková, 2007). Obdobné závěry u nás vplynuly také z výzkumu Janouškové a Sedláčka (2007) „Jiné mateřství“. Podle nich *společnost, která trvá na tradičním rozdělení rolí, viní matku z dávání přednosti kariéře před dítětem, přiřazuje jí vlastnosti sobeckost a kariérismus*. Muž je pak ten, který se obětuje a snaží se vynahrudit dítěti to, co mu matka odmítá poskytnout, za což je, na rozdíl od matky, společností vysoce oceňován (Risman, 1998, 34), (Janoušková, Sedláček, 2007). Svou roli v tom, že s dětmi

doma zůstávají automaticky stále ženy, může mít i to, že si podle Tučka (1999, 67) *muži zřejměji než ženy uvědomují, že dítě představuje příliš velké omezení svobody, zatímco ženy, které podle něj do dětí v každém případě investují více, ať již ze svého času, ze své svobody apod., paradoxně nereflektují tento problém tak citlivě jako muži.*

Podle Oakleyové (2000, 148) není největším problémem potřeba mateřské něhy a lásky, ale její výlučnost – předpoklad, že *otec se nemusí (nebo nemůže) ve stejné míře podílet na této stěžejní části výchovy dětí.* Tato pověra podle ní nemá nic společného s lidskou přirozeností, ale vychází z toho, že ekonomické uspořádání společnosti znemožňuje otcům pobývat většinu času doma. Obdobný pohled na rozdělení rodičovských rolí a povinností podle pohlaví prezentuje také Lamb (podle Maříková 1999A, 20), který hlavní problém diskriminace žen vidí v rozdělení zodpovědnosti. Podle něj záleží na tom, *kdo má faktickou zodpovědnost a kdo je v péči o dítě ochotný „pomoci“, resp. na koho jsou některé činnosti delegovány bez odpovídající odpovědnosti.* Matky mají podle něj větší odpovědnost v péči zejména o menší děti, nejen proto, že *akceptují takto nadefinovanou a předepsanou sociální roli, ale i proto, že jejich partneři neprojevují a ani se nesnaží projevovat v tomto směru nějakou kompetenci.* Pokud ale okolnosti muže donutí pečovat o dítě s patřičnou odpovědností, redefinují svou otcovskou roli a jsou schopni pečovat o své dítě jako matky, což dokládají také zjištění Rismanové (1998, 54).

Z psychologického hlediska je nezastupitelnost ženy při péči o dítě stejně rozporuplná a nejasná, jako z hlediska sociologického. Tradičně i mezi psychology převládají názory, že pro správný vývoj dítěte je intenzivní péče matky nezbytná. Významným zastáncem tohoto konzervativního přístupu byl v padesátých letech 20. století anglický psychiatr John Bowlby (podle Možný, 2006, 181), který v řadě studií dokládal, že zbavit dítě mateřské péče má velmi neblahé následky, a jehož názory měly na dlouhou dobu zásadní vliv na přístup společnosti k této problematice. Bowlby ale podle Možného připustil, že rozhodující je láskyplný a trvalý vztah dítěte k jedné dospělé osobě, tedy ne výlučně k matce. Mediální zjednodušení jeho tezí ale vyznělo jednoznačně: *zdravý rozvoj dítěte je bez matky vyloučen; matka je nenahraditelná.* U nás dnes prezentuje tento názor například psycholožka Šulová. Podle ní je to, že je otec v případě nutnosti schopen změnit své chování na mateřské, zatímco žena takové změny schopna není, důkazem, že pro raný vývoj dítěte je primární osobou matka. *Ta je pro roli prvotního pečovatele všestranně disponována a je pro ni obtížné tuto roli změnit.* Dále uvádí, že *potřeby dítěte jsou v rané fázi vývoje neodkladné a matky by podle ní měly vědět, co riskují, pokud nejsou ochotny věnovat dítěti ani plné a soustředěné tři roky svého života (Šulová, 2008).* I zde ale existují zastánci opačných stanovisek. Proti tomuto tradičnímu rozdělování rolí argumentuje u nás například Gjuričová (2007, 4), podle které *názor, že matku dítěte do tří let nikdo nenahradí, a pokud má vlastní profesionální zájmy, není dobrou matkou, je předsudkem, který svazuje rozhodování rodičů a vytváří napětí mezi nimi.* Zastává názor, že si všechny volby zaslouží uznání a podporu, protože neexistuje jediný optimální model výchovy, a to ani dětí do tří let. Spokojená matka, jak říká Gjuričová, bývá dobrá matka i pokud není s dítětem 24 hodin.

Ze všech předchozích tezí by se mohlo zdát, že jsou ženy do role pečovatelky společností a kulturou tlačeny přes svůj odpor, ale ve skutečnosti jsou se svými rolemi identifikovány natolik, že na svém výlučném postavení naopak lpí. K takovému závěru došla u nás například Maříková (1999A, 69), podle které kladou čeští muži při výchově dítěte důraz na důležitost obou rodičů, zatímco české ženy vnímají samy sebe jako důležitější. Maříková doslova uvádí: *Ženy tím, jak urputně lpí na své rodičovské roli, tak vlastně brání svou pozici a roli rodiče při výchově dětí i svou nezastupitelnost v ní. Ženy se tedy jeví jako konzervativnější, protože se nechtějí svého výsadního postavení vzdát* (Maříková 1999A, 69). Ke stejnému závěru došli Janoušková a Sedláček (2007), kteří uvádějí, že se matky nerady vzdávají svého místa primární pečující osoby, protože tím ztrácí část své ženské identity a jistoty.

Jedinou možností, jak přežívající výlučné postavení žen v péči o děti a domácnost změnit, je změna celého uspořádání společnosti, zejména jeho ekonomické a institucionální stránky. Podle Rismanové (1998, 72) je nezbytné, aby se v zaměstnání počítalo s tím, že každý zaměstnanec má také rodinu, zatímco nyní převládá ze strany zaměstnavatelů přístup, předpokládající, že zaměstnanci mají o své zázemí postaráno a mohou se plně věnovat jen práci. Proto je podle ní třeba přimět státní politiku, *aby od firem vyžadovala pravidla zaměstnání, která budou pro rodinu příznivá*. Podobné řešení (změnu pravidel v zaměstnání) navrhuje také Felice N. Schwartzová (podle Možný, 2006, 194) zavedením tzv. *máminy cesty* (*mummy track*), která spočívá v umožnění pomalejší (přerušované) kariéry. Podle Schwartzové by insitucionalizací této „zdrženlivější“ kariéry uvítalo také nemalé procento mužů, kteří nejsou nadšení z permanentních supervýkonů, jež od nich dnes kariéra očekává.

3.2. Péče o domácnost

Druhou oblastí, na kterou jsem se zaměřila, je primární zodpovědnost žen za chod domácnosti, protože stejně jako péče o děti je i vykonávání domácích prací tradičně spojováno téměř výlučně se ženami. Toto přetrvávající výlučné postavení žen lze podle Oakleyové (2000, 156) vysvětlit zejména tím, že rodina trvá na tradiční diferenciaci genderových rolí daleko mocněji než jakákoli jiná sociální nebo ekonomická síla. Rodina v industriální společnosti je podle ní patrně nejméně demokratickou institucí v současnosti, a v tomto smyslu je potenciálním diktátorem nerovností i jinde. Způsob, jakým rodiny fungují a jak v nich probíhá dělba práce mezi partnery, tak významně ovlivňuje rozšiřování „feminních aktivit“. Asymetrická struktura rodiny – otec v práci, matka v domácnosti – umožňuje podle Oakleyové (2000, 149) dávat do souvislostí tak odlišné aktivity, jako je například krmení malých dětí, úklid domu a praní špinavých ponožek. Rození dětí je ale biologickou záležitostí a tedy ženskou funkcí, zatímco domácí práce jsou sociálně-ekonomickou záležitostí, a na pohlaví by tedy měly být nezávislé. V praxi jsou ale podle Oakleyové obě tyto role hodnoceny jako feminní, takže biologická role mateřství přebírá auru domesticity a feminity.

V odpovědnosti za vykonávání domácích prací tedy hraje významnou roli také narození dítěte. Mnohé výzkumy dokazují, že i v případě, že do té doby fungovalo mezi partnery poměrně rovnoměrné rozdělení odpovědnosti, v okamžiku narození dítěte přebírá žena roli pečovatelky o dítě, která je téměř automaticky doprovázena i rolí pečovatelky o domácnost, zatímco muž se stále více soustřeďuje na placenou práci ve veřejné sféře. Tato nerovnováha v odpovědnosti a povinnostech se ale většinou již nezmění ani po návratu ženy do zaměstnání, ani po odchodu dětí z domova (Bierzová, 2006), (Křížková, 2002). Péče o domácnost je tedy obecně považována za přirozenou povinnost žen, a je tak také nadále prezentována. Podle Tučka (1998, 85) probíhá v naší společnosti příprava dívek na péči o domácnost již od útlého dětství, což si mnozí neuvědomují, *a proto tuto práci považují za práci ženskou a dispozice pro její vykonávání za vrozené.*

Zatímco na trhu práce a ve veřejné sféře se v postavení žen odehrály významné změny, v domácnosti se role ženy mění velmi pomalu, přičemž domácí práce zůstávají hlavním kritériem určování genderových rolí v rodině (Bierzová, 2006). Nejvýraznější charakteristikou současného rozdělení práce v domácnosti je fakt, že ženy vykonávají většinu této práce a nesou primární zodpovědnost nezávisle na tom, zda jsou zaměstnané nebo ne (Bierzová, 2006), (Risman, 1998, 48), (Benardová a Schlafferová 1997), (Maříková, 1999A). Podle Tučka (1998, 86) není doba strávená domácími pracemi ženou v domácnosti výrazně delší než doba, kterou věnuje domácnosti žena pracující na plný úvazek. Tyto závěry potvrzují také průzkumy českých pečujících otců, kteří se věnují výhradně dětem a domácí práce přenechávají ženám. Podle Jachanové Doležalové (2006) dochází v těchto rodinách často k tomu, že poté, co se žena vrátí ze zaměstnání, *končí muži jeho „šichta“ a „nastupuje“ do ní manželka.* Ke stejnému závěru došla u nás také Šmídová (podle Slavíková, 2007, 24),

podle které otcové na mateřské dovolené nepřebírají zcela roli matky, protože se většinou nestarají o domácí práce, a místo toho kladou důraz na prostor pro sebe.

Bierzová (2006) rozlišuje dva druhy činností spojených s domácností. Základní je podle ní management nebo správa domácnosti, což znamená zodpovědnost za domácnost a její fungování, rozdělování úkolů, které je potřeba vykonat, nebo vysvětlování, jakým konkrétním způsobem lze co a kde udělat či obstarat. Tato „mentální“ práce je ve většině domácností zajišťována ženami, zatímco ostatní s pracemi v domácnosti „pomáhají“ a zodpovědnost nepřebírají. Druhým typem činnosti jsou pak samotné rutinní domácí práce, jako je vaření, úklid, praní atd. Podle Maříkové (1999A, 58) je právě v tomto rozdělení hlavní problém, protože nejde jen o to, kdo v rodině pracuje více a kdo provádí nějakou činnost častěji, ale právě o to, kdo nese zodpovědnost. *Protože zodpovědnost za celkový chod domácnosti leží stále převážně na ženě, je v tomto směru vystavena nepoměrně většímu sociálnímu tlaku než muž. Jestliže by domácnost „nefungovala“, nebyl by za to blízkým ani širším sociálním okolím kritizován či negativně hodnocen muž, nýbrž žena.*

Na druhou stranu je například podle Křížkové (2002, 17) třeba zdůraznit, že české ženy samy nemají zájem zřít se odpovědnosti za chod domácnosti a většinou vyžadují pouze větší pomoc ze strany partnerů. Obdobný postoj českých žen zaznamenal také Tuček (1998, 96), podle kterého často ženy samy o angažovanost muže v rodině nestojí a *chápu svého manžela v lepším případě jen jako „pomocníka“, nikoli jako partnera.* Tímto postojem si podle něj ženy *stvrzují svou „nadvládu“ nad domácností, nad celou privátní sférou, a udržují si tak v ní svou mocenskou pozici.* Také podle Čermákové (1997, 34) mnoho žen odmítá pomoc manžela či dětí a *nedokáže se vzdát dominantní vedoucí úlohy v soukromé sféře či nároků na pořádek.* Ferreeová (podle Bourdieu, 2000, 35) navíc upozorňuje na skutečnost, že jinému rozdělení práce v domácnosti může stále ještě bránit fakt, *se domácí práce považují za nevhodné pro „skutečné muže“.*

Kromě otázky odpovědnosti za chod domácnosti je nezanedbatelná také související problematika toho, jak je péče o domácnost ve společnosti a potažmo v samotné rodině vůbec hodnocena, protože od toho se odvíjí i osobní ohodnocení a spokojenost těch, kteří tuto práci vykonávají, tedy většinou žen. Možný (2006, 175) připisuje feministickému hnutí zásluhu na tom, že zdůraznilo právě významnost a náročnost práce v domácnosti, přestože je neplacená. Nedoceňování péče o domácnost v kapitalistické tržní společnosti vysvětluje Možný tím, že má *pouze užitnou hodnotu a nikoli tržní, takže byla kapitalismem degradována na druhořadou.* Vedle toho cituje Illicha (2006, 174), podle kterého *v tradiční zemědělské společnosti jako v modelovém rodinném produkčním podniku byly ženské a mužské práce diferencovány, nebyly však stratifikovány, protože jejich komplementarita a vzájemná nepostradatelnost byla příliš zjevná na to, aby mohly být či byly podceňovány.* Také Tuček (1998, 86) uvádí, že se práce v domácnosti od jiné odlišuje tím, že *není placená, a proto nebývá většinou mužů považována za práci plnohodnotnou.* Upozorňuje současně na to, že je ale *„hodna mzdy“*, nevykonává-li ji člen domácnosti. Muž a někdy i leckterá žena podle něj *mívají pocit, že mužské role jsou nesnadné a „kosmického“ významu, zatímco ženské*

role, které jsou více spojeny s každodenním praktickým životem, jsou ve srovnání s mužskými rolemi vnímány jako konkrétnější. Proto bývají obvykle chápány jako méně důležité a významné. Když je totiž dokáže zvládnout žena, může a musí je zvládnout každý (muž) (Tuček, 1998, 96). O této problematice psala již Beauvoirová (1966, 274), podle které je nejhorší to, že práce v domácnosti nevytváří nic trvalého, co by se dalo ocenit. Manžel si podle ní všimne nepořádku, ale pořádek považuje za samozřejmost. Tyto teze lze považovat stále za platné, protože péče o domácnost je v naší společnosti stále přisuzována převážně ženě, přičemž je stále nedostatečně odměňována či ceněna.

3. 3. Vztahy a role v rodině

Třetí zkoumanou oblastí byla problematika vztahů a rolí v rodině, které jsou v naší společnosti stále ve velké míře vnímány komplementárně, to znamená, že ženy a muži jsou bráni jako dvě rozdílné, doplňující se osoby. Podle tohoto rozdělení má otec plnit roli instrumentální (živitel, ochránce) a symbolickou (nositel původu, autority), zatímco ženě je vymezena role expresivní, citová. Podle Parsonse (podle Renzetti, Curran 2003, 213–214) v sobě instrumentální role soustřeďuje vedoucí a rozhodovací pravomoci a vykonává ji ten z partnerů, který rodinu ekonomicky zajišťuje, tedy tradičně manžel-otec. Expresivní roli zaujímá manželka-matka a znamená starost o domácí práce, o děti a o uspokojení citových potřeb rodinných příslušníků.

Rismanová (1998, 55–56) se na emoční spojení mezi partnery a intenzitu citového pouta mezi rodiči a dětmi zaměřila hlouběji a objevila i jiné modely než Parsons. Průzkum prováděla v rovnoprávných rodinách³ a rozlišila tři rozdílné typy. Prvním typem je téměř tradiční rodina – ženy zde jsou citlivější, což se projevuje v manželství i v rodičovství. V těchto rodinách má žena sklon věnovat kvalitě vztahů větší pozornost a oba partneři vnímají, že je s dětmi spojená více. To je model, který by mohl odpovídat Parsonsovu rozdělení. V dalších rodinách si péči o city partneři rozdělují a třetím typem jsou rodiny, v nichž rodiče svou péči spíše dublují, než by se o ni dělili. V těchto rodinách Rismanová jako v jediných zaznamenala také pocit bolesti a žárlivosti, když dá dítě jednomu rodiči přednost před druhým. Oproti Parsonsovi a Rismanové ale Radimská (podle Slavíková 2007, 19) uvádí, že „funkci útěchy“, která podle ní zahrnuje hraní, projevy citů, mazlení a naslouchání, většinou vykonávají otcové (zatímco ženy dominují ve funkci udržování a obnovy a ve funkci rozvoje).

Přestože se může zdát, že na emocionální rovině mají matky k dětem blíže než otcové, empirické studie ukazují, že otcové jsou schopni vybudovat se svými dětmi vztahy, které se velmi podobají vztahům mateřským (Le Camus, Zaouche-Gaudron podle Dudová, 2007). Lupton a Barclay ve své studii o zkušenosti otců došli podle Dudové (2007) k závěru, že *muži i ženy mají stejné předpoklady vytvořit si blízký a intimní vztah se svými dětmi prostřednictvím každodenních pečovatelských aktivit*. Je zde tedy jasný vliv toho, kdo o děti dlouhodobě pečuje a ne, zda jde o matku či otce. Stejně stanovisko zastává také Maříková (2008), podle které se intenzivní starání se o dítě promítá do vztahu otce k dítěti. Volnější vazba mezi otcem a dítětem než mezi matkou a dítětem podle ní zpravidla koresponduje s tradičním rodinným uspořádáním – distancí muže-živitele a blízkostí matky-pečovatelky. Tam, kde otec o dítě pečuje, dochází podle Maříkové ke vztahovým posunům a muž je schopen si vytvořit těsnější vazbu k dítěti a naopak.

³ Rodiny, kde se role spravedlivě rozdělují, v kterých muž a žena rovnoměrně zastávají role živitele i pečovatele (Rismanová 1998, 50).

Podle Luptona a Barclayho (podle Dudová, 2007) je ale intenzivní péče v praxi nejčastěji vykonávána ženami, které tím získávají určité znalosti a dovednosti a postupně se v rodinách stávají „experty“ na záležitosti týkající se dětí. Jakmile je jednou jeden z rodičů ustaven v pozici odborníka, pro druhého je obtížné do jejich vztahu zasahovat a je delegován do funkce živitele a ochránce. Podle Badinterové (1998) mohou pak dokonce matky někdy působit jako „regulátor přístupu“ otce k dětem a jeho angažovanost pak podle ní závisí na její dobré vůli. K podobnému závěru došel také výzkum Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, zaměřený na problematiku harmonizace rodiny a zaměstnání v rodinách s malými dětmi, který ukázal, že 63 % českých žen, žijících v době výzkumu s manželem či partnerem, který nikdy celodenně nepečoval o malé dítě, by nesouhlasilo s rodičovskou dovolenou otce (souhlas by svému partnerovi poskytlo pouze 24 % žen). Prokazuje se tedy, že nízký počet mužů na rodičovské dovolené není u nás způsoben pouze tím, že by se muži o děti nechtěli intenzivně starat, ale z velké části také tím, že jim to jejich partnerky nedovolí a do „své“ sféry je nepustí (Jachanová Doležalová, 2006).

Podle Singlyho (podle Dudová, 2007) spočívá rozdílnost mezi otcovskou a mateřskou účastí také v tom, že otec a matka jsou svým dětem odlišně k dispozici. Otcův čas je většinou rozdělen na dobu, kdy je v zaměstnání, a dobu přítomnosti, která je často dopředu naplánovaná a připravená. Matka je oproti tomu k dispozici neustále. Genderová odlišnost rodičovství tak nepramení pouze z odlišných praktik, ale také z odlišných postojů. Jachanová Doležalová v této souvislosti upozorňuje na riziko, které z takového rozdělení rolí mezi otcem a matkou vyplývá. Otec, který je pouze živitelem, je podle ní *pro rodinu nahraditelný, zatímco aktivní otec, který udržuje intenzivní vztah se svým dítětem a podílí se na celkovém chodu domácnosti, je nenahraditelný* (Jachanová Doležalová, 2006).

Výzkumy z posledních let ukazují, že v České republice stále převládají tradiční názory na rozdělení rolí v rodině. Například podle výzkumu Rodina 1994 zastává zhruba jedna pětina populace zcela jednoznačně názor, že muž by měl vydělávat peníze a žena by se měla starat o domácnost a rodinu (podle Maříková, 1999, 44). Stejně výsledky ale přinesl i výzkum Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě z roku 2004, z kterého vyplynulo, že *přes názor, že by se muž i žena měli podílet na péči o domácnost a o děti a že by oba partneři měli přispívat do rodinného rozpočtu, přetrvává názor, že hlavním živitelem by měl být muž a že žena by měla mít, přestože má placené zaměstnání, hlavní odpovědnost za chod domácnosti* (Chaloupková, Šalamounová, 2004, 34). Také podle Křížkové (2002, 16) jsou role v české rodině stále založeny na *stereotypně udržované genderové konstrukci mužských a ženských vlastností, kompetencí, možností a strategií*. Opět jde o přisouzení soukromé sféry rodiny a rodinných vztahů ženě a veřejné sféry vyjednávání a rozhodování muži.

Podle Možného (2006, 189) se ale již postoje k rodičovství ve společnosti částečně změnily. Těžiště problému se podle něj posunulo *od hrdosti na pracovní participaci žen k požadavku na rodičovskou participaci mužů*. Také podle Maříkové (2007) je i u nás v poslední době možné setkat se s novým pojetím rodičovských rolí a novým formulováním

požadavků vůči roli otce a matky. Od otce se očekává větší citová zainteresovanost a angažovanost, od matky samostatnost, rozhodnost a schopnost zabezpečit sebe i své děti. Současně se očekává větší míra partnerství mezi rodiči, zejména v požadavku rovnoměrného sdílení rodičovských rolí především v zodpovědnosti. Tak dochází k tomu, že se nároky na role obou rodičů k sobě přibližují, přičemž by matka a otec měli být ve svých rolích zástupní.

4. Empirická část

4.1. Metodologie

4.1.1. Výzkumná strategie

Protože jsem se ve své práci zaměřovala na zjišťování subjektivních postojů, názorů a motivů jednání respondentek, rozhodla jsem se pro rozhovor podle návodu, jak ho popisuje Hendl (2005, 174), a jeho následnou analýzu kódovacími postupy zakotvené teorie podle Strausse a Corbinové (1999). Na úrovni otevřeného kódování jsem zpracovávala získaná data s cílem vyhledat a označit témata a jevy vztahující se ke sledovaným okruhům péče o děti, domácnost a vztahy v rodině. Po tematickém rozkrytí textu jsem se snažila najít osy, spojující jednotlivé kategorie, a označit obecnější kategorie. V této fázi šlo o bližší určení kategorie (jevu) pomocí podmínek, které jej zapřičiňují, kontextu, v němž je zasazen ..., strategií jednání a interakce, pomocí kterých je zvládán, ovládán, vykonáván, a následků těchto kategorií (Strauss, Corbinová, 1999, 71). Cílem práce bylo popsat subjektivní postoje žen a jejich vnímání výlučnosti své role jako pečovatelky o děti a domácnost.

4.1.2. Výběr vzorku, prostředí výzkumu

Do výzkumu jsem zařadila deset matek dětí od 2 do 12 let věku (seznam viz. příloha č. 1) žijících v jedné domácnosti s otcem dětí nebo partnerem, který roli otce vykonává. Věkové rozpětí dětí jsem stanovila tak, aby respondentky měly již dostatečnou zkušenost s rodičovstvím, ale současně aby tato zkušenost byla stále aktuální a nejednalo se o vzpomínky. V případě, že byly v rodině i děti starší 12 let, požádala jsem respondentky, aby v odpovědích zohledňovaly pouze okolnosti týkající se mladších dětí. Rozhovory probíhaly v domácnostech jednotlivých respondentek, v jednom případě v kavárně poblíž zaměstnání respondentky. Vždy byla podmínkou nepřítomnost partnera. Respondentky jsem získala nejprve ze svého sociálního kapitálu, tedy mezi příbuznými, přáteli a známými a dále na doporučení mezi jejich dalšími známými – viz metoda „sněhové koule“ (Hendl 2005, 154). Jsem si vědoma toho, že vzorek není reprezentativní a že závěry, ke kterým jsem došla, se nevztahují obecně na české ženy, ale vypovídají pouze o konkrétních zkušenostech a postojích mých respondentek. Přesto je podle mě jejich popsání zajímavým nahlédnutím do této problematiky.

4.1.3. Průběh rozhovorů a etické principy

K rozhovorům jsem si připravila tři tematické okruhy – péče o děti, domácí práce a vztahy a role v rodině – a ke každému okruhu seznam otázek, na které jsem chtěla získat odpovědi

(viz. příloha č. 2). Rozhovor s návodem, jak ho popisuje Hendl (2005, 174), mi umožnil udržet tematické zaměření, ale současně ponechával dostatečný prostor k tomu, aby respondentky mohly projevit své vlastní názory a zkušenosti a formulovat je svými slovy. Proto jsem se otázky snažila formulovat nejprve spíše jako témata, která měla respondentky navést k danému problému, ale současně je neovlivňovat či neomezovat. Až v další fázi jsem případně dotazy konkretizovala a upřesňovala.

Současně jsem se při rozhovorech snažila dodržet Hendlem (2005, 169) doporučené řazení otázek, tedy od neproblémových k obtížnějším a citlivějším. Až poté, co respondentky popsaly svou současnou situaci a překonaly případný počáteční ostych, jsem zařazovala dotazy na jejich názory a pocity. Demografické otázky (viz příloha č. 1) jsem pokládala až po skončení rozhovorů.

Protože se během rozhovorů objevila témata, která jsem ve svém původním plánu otázek a témat neměla (například u čtvrtého rozhovoru se objevil motiv obětování se rodině), musela jsem se k prvním respondentkám vrátit a jejich výpovědi doplnit, což odpovídá principu zakotvené teorie – snaha o maximální „nasyčení“ analýzy (teorie) vrácením se ke zdroji empirických údajů. Zajímavé bylo, že při rozhovorech s mně ne-známymi respondentkami jsem měla pocit větší otevřenosti a upřímnosti než u respondentek, které jsem dobře znala. Ve dvou případech, v kterých mi byla dobře známa rodinná situace a problémy, s kterými se respondentky potýkaly, jsem postrádala zdůraznění těchto potíží nebo dokonce jejich zmínění. To může být podle mě způsobeno několika příčinami. Zaprvé je možné, že respondentky, ač věděly, že je rozhovor anonymní, nechtěly reprezentovat „problémovou rodinu“ a měly snahu se ve výzkumu prezentovat lépe. Druhou možností je, že respondentky byly díky rozhovoru donuceny zhodnotit svou situaci z většího nadhledu, což způsobilo, že ji potom vnímaly lépe než při dřívějším vyprávění o jednotlivých problémových situacích. Můj pocit z větší otevřenosti u neznámých respondentek samozřejmě mohl způsobit také prostý fakt, že o fungování jejich rodin nic nevím, a případné nesrovnalosti tak nemohu odhalit. Průměrná doba rozhovorů byla 60 minut.

Během výzkumu jsem dodržovala základní etická pravidla – především ochranu soukromí respondentek a zajištění jejich *emočního bezpečí* (Hendl 2005, 155–156). Před začátkem rozhovoru byly respondentky informovány o cíli a účelu práce a o jeho nahrávání. Všechny měly možnost na otázky neodpovídat nebo rozhovor kdykoli ukončit a samy také měly možnost se na cokoli zeptat. Samozřejmostí byla anonymita respondentek i to, že údaje, které jsem získala, jsou použity výhradně pro tento výzkum. Jména respondentek nejsou ve výzkumu nikde uvedena a jména příbuzných, které respondentky uvádějí, jsem změnila. Obeznamení s průběhem výzkumu potvrdily respondentky podpisem tzv. informovaného souhlasu.

4.1.4. Vyhodnocování a interpretace získaných dat

Pro analýzu získaných dat jsem použila kódovací postupy zakotvené teorie podle Hendla (2005) a Strausse a Corbinové (1999). Po transkripci dat získaných z rozhovorů jsem pro-

vedla jejich analýzu na úrovni otevřeného kódování a poté kategorizaci pojmů náležejících ke stejnému jevu. Při tomto procesu jsem daným jevům přiřazovala abstraktnější názvy a snažila se najít osy, spojující jednotlivé kategorie. Získaná data jsem analyzovala a zpracovávala opakovaně – tzv. metoda nepřetržitého porovnávání (Hendl, 245).

Jako jednotku kódování jsem si stanovila jednu až několik vět a kódům jsem se snažila přiřazovat názvy na základě výroků samotných respondentek (tzv. kódy *in vivo*). Zaměřila jsem se na kódy relevantní vzhledem k tématům mé práce, tedy k péči o děti, práci v domácnosti a vztahům a rolím v rodině. Po okódování všech rozhovorů jsem si vybrala jeden z nejobsáhlejších a informačně nejbohatších rozhovorů a na jeho základě označila a vypsalala několik prvních kategorií. Při práci s dalšími rozhovory jsem dané kódy buď připisovala pod již ustavené kategorie, nebo jsem vytvořila kategorii novou a kód zapsala pod ní. U každého kódu jsem si zapisovala číslo rozhovoru a stránku, z které pocházel, aby bylo možné ho snadno zpětně dohledat. Po zpracování všech rozhovorů jsem získala 18 subkategorií. Jejich další analýza ukázala, že se často prolínají a navzájem doplňují, takže bylo nutné kódy znovu utřídit a kategorie přeformulovat a sjednotit. Tímto postupem jsem nakonec získala šest hlavních kategorií.

4.1.5. Reflexivita ve výzkumu

Vzhledem k tomu, že základní rámec mé práce tvoří principy feministické sociologie, je nezbytné, abych dodržela její zásady a otevřeně předložila a uvědomila si zaujatost svých postojů, které mohly mou práci ovlivnit. Uvědomuji si, že má práce nikdy nemůže být zcela nezaujatá a hodnotově neutrální, protože je nutně ovlivněna mými osobními hodnotami, preferencemi, životní zkušeností a mým kulturním prostředím (Renzetti, Curran 2003, 33). Proto jsem se při své práci snažila mít na zřeteli, že vedené rozhovory jsou aktivním procesem, při kterém musím neustále hodnotit kromě získaných dat také své vlastní kroky a jejich dopad na průběh výzkumu, jak zdůrazňují například Guilleminová a Gillamová (2004, 25). Podle Kiczkové (2006, 302) je každý rozhovor interaktivním procesem, na němž se podílejí oba aktéři, a to i v případě, že jeden klade otázky a druhý jen odpovídá, což je také okolnost, kterou jsem se snažila reflektovat.

Proto je třeba znovu uvést, že jsem v době výzkumu a psaní práce byla v podobné nebo stejné situaci jako mé respondentky, tzn. s dítětem doma na mateřské, a všechna témata – péče o děti, péče o domácnost i vztahy v rodině – byla témata, kterými jsem se ve svém každodenním životě sama aktivně zabývala. Mým osobním postojem navíc vždy byl důraz na rovnoprávnost partnerů ve vztahu, a to nejen v citové oblasti, ale i v oblasti péče o domácnost a potažmo o děti. Tradiční rozdělení rolí na muže-živitele a ženu-pečovatelku jsem nikdy nehodnotila jako správné či ideální. Můj osobní zájem o postavení ženy v rodině a její rovnoprávnost byl na jedné straně důvodem volby tohoto tématu bakalářské práce, ale na druhé straně také zdrojem větších potíží při snaze o objektivitu a nezaujatost při interpretaci dat. Velmi těžké bylo v několika případech například odolat pokušení komentovat výpověď

respondentky. Pevně ale věřím, že poctivým uvědoměním si této okolnosti a důsledným dodržováním zásad výzkumu jsem žádné údaje nezkreslila či nezměnila.

4.1.6. Hodnocení kvality výzkumu

Aby mohly být výsledky kvalitativního výzkumu považovány za dostatečně věrohodné podle kritérií kvantitativních výzkumů, je důležitý dobrý popis metodologických a koncepčních úvah, které byly během studie provedeny, včetně snah o verifikaci výsledků nebo jejich vyvrácení (Stake podle Hendl 2005, 335). Snažila jsem se proto, aby výsledná zpráva obsahovala dostatek informací, aby bylo možno posoudit nejen adekvátnost mého procesu zkoumání, ale i získané poznatky. Pro zajištění kvality své práce jsem se snažila získané výpovědi nehodnotit, stejně jako reflektovat a popisovat své případné předsudky a východiska, čímž by mělo dojít k omezení případného zkreslení interpretace.

4.2. Analýza dat – kategorie

Názvy všech kategorií jsou citacemi výroků respondentek.

4.2.1. To jsme vůbec neřešili

Jde o kategorii vztahující se k péči o děti a z celého výzkumu vyplývá jako kategorie spojující téměř všechny respondentky. Jejím základem je samozřejmě „rozhodnutí“ respondentek zůstat s dětmi doma. Devět respondentek vůbec nezvažovalo jinou možnost, a to dokonce ani respondentka, která měla vyšší plat než partner. Respondentky vypovídaly, že volba zůstat s dětmi doma pro ně byla samozřejmá a jinou možností se ony ani jejich partner vůbec nezabývali. Samozřejmost, s kterou přistupovaly k náplni své mateřské role, jasně dokazuje převládající silně internalizované kulturní vzorce, které ve společnosti ve vztahu k mateřství panují – zejména ten, že k dítěti patří matka, zatímco muž je finančně zajišťuje.

R9: *Ne to jsme neřešili. ... Já si myslím, že je to daný, prostě ženská je doma na mateřský s dítětem a chlap jde vydělávat.*

R1: *Vůbec prostě, on je takovej ten zarytej staromilec v tom, že máma patří k dětem a k rodině a být doma hezky a hospodařit. A tatínek patří do práce a vydělávat peníze. A já jsem taky toho názoru, že je samozřejmý, že já budu s dětma. ... Nicméně prostě tak já jsem máma a já prostě s těma dětma vím, že s nima mám být a mám pocit, že je to prostě správně.*

R10: *Čoveče, tak to nevím, to u nás vyplynulo naprosto přirozeně, že s nima budu já. To jsme vůbec neřešili. Nenapadla nás ani jiná varianta, asi to vyplynulo... asi z příjmů té rodiny, že ten živitel byl Ondra, no. Ne vůbec... nenapadla nás jiná varianta, než že s nima budu já.*

R4: *Ono to bylo úplně automaticky jasné, že já. ... Protože mě nenapadlo, že by mohl vůbec manžel. Já jsem se na to hrozně těšila a chtěla jsem být... a vůbec mě nenapadlo, že by byl manžel anebo, že bych dávala někomu na hlídání. Vůbec jsem to neřešila. ... Nevybavuju si, že by jsme o tom mluvili anebo, že by jsem o tom přemýšlela. Vůbec ne.*

R6: *Tak já myslím, že o tom jsme vůbec nějak nepovídali, to bylo jasné, že to budu já. ... Já nevím, prostě to tak nějak... vůbec jsme o tom nediskutovali. ... Ani ne tak jako eko-*

nomický důvody, ale myslím si, že to možná vyšlo ze mě, že prostě ta máma s tím dítětem určitě musí být.

R9: To jsme neřešili vůbec. Byl to z velké části ekonomický důvod, ale já si ani neumím představit, že bych prostě byla ta maminka... i kdybych měla práci, která mě baví, která vydělá, že bych prostě nechtěla být doma.

Při dalších otázkách na toto téma začaly respondentky uvažovat o důvodech, které je k této „samozřejmě volbě“ vedly. Nejčastěji uváděly ekonomické hledisko (manželův vyšší plat), ale také přesvědčení o tom, že intenzivní péče matky v prvních měsících či letech je pro dítě nezbytná. Vedle toho se jako argument objevil i názor, že zůstat s dětmi doma je normální.

R9: Tak u nás to bylo daný, protože manžel vydělává víc. ... A protože mě to nevádí být doma s nima.

R4: No, tam se to řešilo celkem jednoduše. Tam to bylo daný tím, že manžel má výrazně vyšší příjem, proto by bylo úplně vlastně sebevražedný se pouštět do toho, aby on zůstal doma.

R1: Prostě mám pocit, že ta máma prostě k těm dětem patří, no. Dokavad' jsou maličké, tak, že prostě tu intenzivní péči ty mámy prostě potřebují. ... Mně to přijde samozřejmý. Mně to přijde samozřejmý, že ta máma s těma dětma prostě do těch třech nebo dvou a půl let je s nima. Mně to přijde naprosto samozřejmý. Jako mně se líbí, že dokážou být i tatínkové na mateřský... třeba prostě ta manželka doktorka nebo co, tak by jí utekly peníze, uteklo... nevím, spoustu věcí v tý práci... takže si myslím, že to chápu, ale prostě máma patří k dětem.

R3: Já si myslím, že ty první měsíce a rok, když kojí, to je samozřejmé, to každá normální matka to chce tomu dítěti dát, že je s ním a kojí a je s ním a ten rok třeba, když je s ním intenzivně, nebo dva, tak si myslím, že úplně stačí a pak je jedno, jestli je s matkou nebo otcem.

V jednom případě respondentka uvedla, že po několika letech s dětmi doma byla již tak vyčerpaná, že s manželem začali zvažovat variantu, že by si role vyměnili, ale ekonomické důvody je opět donutily k tomu, že v péči o děti pokračovala ona.

R10: *Tenkrát ne, tenkrát mi přišlo přirozený, že budu doma já, ale potom v průběhu těch šesti let, co jsem byla doma a padala jsem na držku, už jenom jako duševně, tak párkrát jsme si jako řekli, že bysme si to mohli prohodit na chvíli. Ale nikdy jsme to nedotáhli do konce, vždycky tam, vždycky ten finanční aspekt jako zvítězil, že já jako nikdy nevydělám to, co Ondra. Takže to bylo jenom takový, spíš jako na úrovni takového toho, že já jsem si stěžovala a Ondra nabízel „já s nima klidně zůstanu doma“, ale nikdy nás to jako...*

Výjimky – pracující matky

Dvě respondentky lze v rámci této kategorie označit za výjimky potvrzující pravidlo. Obě dvě si uvědomovaly, že dlouhodobá celodenní péče o děti není model, který by je uspokojoval, a navíc obě měly zaměstnání, v kterém chtěly pokračovat. Jednu k návratu do práce donutila po šesti měsících hrozba ztráty místa, druhá na mateřskou dovolenou v podstatě nenastoupila, protože ze své pozice v zaměstnání nechtěla vůbec odejít. Ani v jednom z těchto případů ale nepřevzal roli pečovatele otec. V prvním se řešením stala placená chůva, ve druhém babička.

R5: *Věděla jsem, že já sama nejsem stvořená pro to být doma třeba tři, čtyři roky, pět let, to ne.*

R7: *Vůbec, ani jsem neplánovala, že bych měla model, že budu striktně doma. ... To spíš vyplynulo potom, že jsem prostě byla v práci strašně spokojená a říkala jsem, že bych ráda v té práci zůstala a ani... a byla jsem strašně překvapená, že manžel proti tomu vůbec nic neměl, jako že by říká „ne, to ne“ ale spíš jako by šlo vždycky o to, abysme byli spokojení. ... vyplynulo to ze situace a hlavně ani jsem neplánovala, že bych tu možnost zůstat v práci měla. ... Já jsem ani nikdy nenastoupila mateřskou dovolenou... ...vlastně v podstatě po dvou měsících jsem se vracela opět na plný úvazek.*

R7: *Ale když jsem týden s nima sama a manžel někde je, tak už říkám, že ten týden je tak akorát, aby s nima byla ženská sama a jestli ten chlap chodí v deset hodin z práce dejme tomu, tak z toho musí být vyřízená. Já musím říct, že obdivuju všechny ženský, musím říct, fakt všechny ženský, který jsou na mateřské dovolené, já si myslím, že já bych to nezvládla.*

Obě respondentky hodnotily zpětně své rozhodnutí jako dobré a svůj život jako velmi spokojený. Uváděly, jak intenzivně si po práci užívají čas s dětmi a jak jim pracovní zapojení poskytuje pocit naplnění a uspokojení, díky kterému si pak o to více užívají rodinu. Navíc uváděly pozitivní vliv jiné pečující osoby (babičky, chůvy) na vývoj dítěte.

R7: *Je to perfektní. Já se můžu realizovat, takže já jsem hrozně moc spokojená... .. někdy je člověk hrozně moc unavený z toho, z těch dětí no, takže jakoby je to... A někdy zase z práce a to je jednoduchý, to si chce vzít dovolenou a pak pět dní v kuse být s dětma sama bez manžela a pak už v pondělí mu říkám „už jsem ráda, že jsem v práci, jdu si odpočinout, v uvozovkách.*

R7: *Jsem spokojená, jdu domů a čekají tam na mě dvě úžasný holčičky a mám se dobře. Spokojený manžel doufám.*

R5: *Že fakt potřebuju mít ještě jinou činnost, abych se realizovala, abych byla odpočatá, abych se jim věnovala, protože já jim pak, si myslím, že jim věnuju veškerý čas a veškerou péči, ten, co mám sice málo, ale ten, co mi zbude.*

R5: *Když jsme měly třeba paní na hlídání, že u toho jazyka se to jako projevilo. Já neříkám, že Jiřík je o tolik zdatnější, jak některé jiné dítě, ale jde o to, že já když jsem s ním doma v sobotu a neděli, tak opravdu třeba třetí hodina, čtvrtá je pro mě krizová. Nejsem schopná, odpovídat se mi nechce... Jako otázky proč, maminko, proč, nač... Řeknu proto, protože. Proč děláš tohle? Protože je neděle. A už jsem z toho úplně hrozně unavená a je pravdou, že když ho měla paní na hlídání, tak s ním mluvila, manžel s ním mluvil a pak já a ty myšlenky se pořád střídaly a byly jiné. A každý se mu věnoval, takže slovní zásoba si myslím, že pochází od toho. Ostatní děti to doženou, to jsem nechtěla tím říct, jenom vím, že byl rychlejší a myslím si, že je to právě tím.*

Přes všechny tyto pozitivní pocity a dobrou osobní zkušenost ale hovořily také o pocitu výčitek, který občas zažívaly v důsledku negativních reakcí z okolí. Je tedy možné říci, že ačkoli se jim podařilo v tomto směru překonat zažitá stereotypy a předsudky, jejich sílu stejně nakonec pocítily prostřednictvím reakcí okolí.

R7: *Určitě tam byly připomínky. Ne, že to není dobře, ale ten dotyčný by to nikdy neudělal, že si myslí, že to není správný. A dneska, když to vidím, pořád jsem ještě ve fázi, že toho nelituju. Pořád bych ještě uvítala poloviční úvazek, to ano. To nepopřu nikdy. A možná bych i zůstala s dítětem rok doma.*

R7: *No jáje. Co se týká jako mojí rodiny a rodiny mého manžela, tak vůbec. To je naše rozhodnutí a oni jsou rádi, že se máme dobře, že jsme spokojený, že nám to klapne, že všechno je v pořádku. Ale cítím to, že třeba v práci... cítím to, že to není úplně... že jsou typy lidí, který si říkají, ženská má být doma s dítětem a co dělá tahle v práci. Ale prostě pak mám šéfa nebo nejbližší moje jakoby kolegy manažery, kteří neřeknou*

nic, protože říkají – funguje to v práci, zřejmě vám to funguje i doma. Takže jako není vůbec jakoby nic, co by bylo špatně. Ale jsou lidi, který prostě řeknou, že to by nesnesli. Většinou chlapi, ani ne ženský ... donese se mi, že tenhle muž třeba říkal, že „já bych mojí ženě nedovolil nikdy, aby pracovala, ta má být doma“.

R5: *...a člověk, jak má takový trošku výčitky... člověk má určitý svědomí, možná ne každá maminka a většina si myslím, že má jakýsi pocit, že dělá něco nesprávně, protože naše společnost nás nutí k tomu, abysme byly doma čtyři roky a je to těžké se z toho vyhrabat, protože jedna strana je fajn, ale ta druhá je jiná. Dříve, když to bylo v dobách, tak bych si ho vzala na pole a tedka na pole nechodíme...*

R5: *To jsem si vlastně řekla, a ono to pomohlo, že i když člověk... někdy jsem měla taky strach, že ho odkopávám, když ho někam dávám a že máme paní na hlídání a že chodím do práce. Ty výčitky se někdy objevily, neříkám, že vždycky, neříkám, že jsem něco dělala špatně, ale jakási vnitřní... cosi mi říkalo, že něco dělám...*

R7: *Já jsem strašně moc uvažovala, jestli jí neublížuju... když jsem říkala, jestli ji nějak nepoznám, protože my jsme sice u babičky byly, ale maminka s námi byla asi do třičtvrtě roku nebo do roka, než se vrátila do práce, ale já ne, že jo. Já jsem kontinuálně prostě pokračovala v práci, tak jsem říkala, jestli jí nějakým způsobem prostě neublížím a mluvila jsem o tom i s psycholožkou, protože jsme měli nějaké semináře v práci, tak jsem o tom mluvila s psycholožkou a ona mi přesně řekla „jestliže budete spokojená vy, promítne se to na výchově a na tom, jak se chováte k dítěti“. „Kdybyste byla na mateřské s ní, budete nespokojená a to tak akorát jí budete poškozovat psychiku a budete nepřijemná.“ Tak věřím, že nedělám chybu, ale to uvidíme za pár let.*

Přestože se těmito dvěma respondentkám podařilo prosadit svou představu o fungování rodiny a podobě mateřské role, a to představu opačnou od té, která je ve společnosti většinou považována za normální a správnou, nelze říci, že by šlo v pravém slova smyslu o překonání genderových stereotypů. Respondentkám se sice podařilo vedle mateřství pokračovat ve své profesní kariéře, ale ne díky změně rolí a většího zapojení partnera, ale prostřednictvím jiného řešení, které tradičnímu rozdělení rolí v rodině neodporuje. Navíc jedna z těchto dvou respondentek – respondentka 5 – (stejně jako respondentka 10) hovořila o případném ideálním řešení v podobě čtvrtúvazku nebo půlúvazku, což je opět způsob řešení, který sice ženě zdánlivě poskytuje větší volnost a možnost realizovat se, ale nijak nemění zaběhlé uspořádání společnosti a rodiny. V rámci genderově rozdělených rolí ponechává muži stejně neomezený prostor realizovat se v zaměstnání a na chodu rodiny se podílet jen ve zbývajícím čase, zatímco na ženě zůstává veškerá péče o domácnost, nyní navíc ještě vedle zaměstnání.

Z uvedených dat lze vyvodit, že v rodinách dotazovaných respondentek v převážné většině přetrvávají kulturní stereotypy a že respondentky přijaly tradiční sociální role, protože jinou možnost než zůstat s dětmi doma vůbec nezvažovaly (dokonce ani v případě, že respondentka měla větší plat než manžel). Rozhodnutí zůstat dlouhodobě s dětmi doma považuje většina respondentek za samozřejmé a správné. Potvrzuje se tedy stále přežívající přesvědčení o nezbytnosti mateřské péče pro správný vývoj dítěte, viz Oakleyová (2000), Hoffnung (podle Slavíková 2007), nebo v českém prostředí Maříková (2007) či za psychology Bowlby (podle Možný, 2006) nebo Šulová (2008). Stejně tak se potvrzuje platnost některých z tezí panujícího mateřského mýtu tak, jak ho definoval Hoffnung – *aby byla žena dobrou matkou, musí být ráda matkou a musí ráda vykonávat veškeré práce, které s tím souvisí; ženská intenzivní, výhradní oddanost mateřství je dobrá pro děti.*

Až po položení otázek a delší úvaze začaly respondentky své „samozřejmé“ rozhodnutí racionalizovat a uvědomovat si důvody, které je k této „volbě“ vedly (manželův vyšší plat, obecně sdílený názor, že zůstat s dětmi je „normální“, ale i to, že partnera by o děti pečovat „nebavilo“ nebo by to nezvládl z jiných důvodů). Automaticky tak přijaly a internalizovaly roli matky-pečovatelky, protože to „jinak nešlo“. Uvedené „argumenty“ tak potvrzují Oakleyovou (2000) uváděný přežívající předpoklad, že *otec se nemusí (nebo nemůže) ve stejné míře podílet na sěžejní části výchovy dětí.* Ekonomické a institucionální uspořádání společnosti stále znemožňuje otcům být více času doma, a tak je role pečovatele o děti ve většině případů stále výlučně rolí matky.

V případech, kdy respondentky volily jinou strategii, uvědomily si předem, že role matky-pečovatelky nesplňuje jejich představy, a zařídily si péči o děti tak, aby se mohly i nadále věnovat svému zaměstnání, byla patrna větší osobní spokojenost, ale za cenu občasných „výčitek svědomí“ a nepříjemného tlaku okolí. Přestože se těmto respondentkám podařilo na jedné rovině zažité genderové stereotypy překonat, byly s nimi konfrontovány prostřednictvím kritického hodnocení z okolí, ale i vlastních nepříjemných pocitů z toho, že něco dělají jinak, než „by se mělo“. Projevuje se tedy vliv stejných předsudků, o jakých vypovídala již zpráva vydaná UNESCEM v šedesátých letech – totiž o odporu společnosti vůči zaměstnanosti matek malých dětí. Zdá se, že většina společnosti stále spojuje zaměstnání matky se zanedbáváním dětí a místo ženy vidí především doma. Moje zjištění se tedy shodují se závěry, ke kterým u nás došla Maříková (2007) nebo Janoušková a Sedláček (2007) – společnost trvá na tradičním rozdělení rolí a viní matku z dávání přednosti kariéře před dítětem, ze sobeckosti a z kariérizmu.

4.2.2. Jakoby nenaplněná

Název kategorie vystihuje mezi respondentkami poměrně rozšířený pocit, vyplývající z několikaletého pobytu s dětmi doma. Stejně tak, jak respondentky automaticky nastupovaly na mateřskou dovolenou a počítaly s několika lety strávenými doma péčí o děti, docházely postupem času k tomu, že výlučná péče o děti je náročná, stereotypní a nenaplnující. Čím delší dobu doma byly, tím jasněji tyto názory vyjadřovaly. Některé došly až k pocitu obětování se rodině, jiné k tomu, že jejich dlouhodobá výlučná péče byla dětem nakonec i na škodu.

R6: *U toho prvního dítěte jsem se strašně doma nudila, jak byl jeden sám, tak já jsem neměla co dělat, jo. Prostě jsem se jakoby absolutně... jak to říct, nějak jako... nechci říct nevybitá, ale taková jakoby nenaplněná, tak, to je to slovo.*

R6: *...a pak si říkám, jako že přece jenom ta práce mi jako chybí, no, že kdybych třeba... kdybych jakoby pracovala, alespoň třeba jeden den pro firmu, nějak třeba po večerech nebo... tak by to pro mě bylo jako přínosem. Přece jenom takhle jsem s těma dětma a je to furt jedno a to samý. I když jako těch aktivit je mraky, ale je to furt jedno a to samé.*

R1: *Já bych se asi brzo zbláznila, kdybych zůstala v domácnosti. Nejsem někdo, kdo by si nějak musel v práci jako vybudovávat nějaký postup, ale to bych asi nemohla. Myslím si, že je málo ženskejch, který můžou říct, že jsou doma spokojený, když prostě nejdou mezi lidi, nebo...*

R1: *Obětovala jsem hodně, ale já si furt říkám, že až z toho vyrostou, tak se vrátím, nějak... Začnu si to užívat. Určitě je to vlastně částečně oběť. ... Já jsem si to hodně dlouho neuvědomovala, že si to uvědomuju až teďko nějak... že se z toho cejtím tak jako z toho unavená a vyčerpaná a že vlastně jsem si to nějak neuvědomila, nevím.... Neuvědomovala jsem si to. Mně to nepřišlo jako obětování, ale teď je to nějak nashromážděný, že...*

R10: *Já jako jsem byla doma šest let a myslím si, že je to moc. Že ta ženská... Když jsi s ním furt, tak prostě bys pak vraždila. Takže já si myslím, že minimálně poslední rok už jsem těm dětem nic nedávala. Naopak, že jsem jim spíš ubírala tu energii, jak už jsem byla vyšťavená, stereotypní, že to bylo fakt náročný. Takže si myslím, že mně prospěla ta práce tím, že jsem jakoby od těch dětí odešla... Ale myslím si, že to není nic hroznýho to říct, jo. No, být s nima od rána do večera podle mě tu ženskou to hrozně vysiluje. Já nejsem ten typ, který by to uspokojovalo, to otevřeně přiznávám. ... Takže mě*

pomohlo vrátit se do práce, určitě, mně osobně určitě, protože zase jako máš pocit, že někdo jako ocení, že nejsi debil, že se bavíš s normálníma lidma na normální úrovni, něco předvádíš, nějaké výsledky... Ale je to normální, když se bavíš s jakoukoliv matkou dětí v tomto věku, tak je to naprosto normální.

R3: *Možná, že už je toho moc. Nevím. Cítím, že jsem unavená a že potřebuju... A taky je to tím, že mně nemá kdo ty děcka pohlídat přes ten týden. Musím se s nima domluvit sama a nějak si to jakože udělat. Nemůžu odejít nikdy sama... jsme pořád spolu, odpoledne, večer...*

Některé respondentky si kromě únavy a stereotypnosti z dlouhodobé péče o děti uvědomovaly také svůj případný podíl na tomto stavu a zvažovaly, zda jejich vysoké nasazení a obětování se rodině bylo vůbec dobré. Uvědomovaly si, že se po narození dětí zaměřily výlučně na roli matky a neoponechaly si žádný prostor pro jakékoli jiné aktivity či zájmy. Respondentka 1 dokonce hovořila o tom, že veškeré své zájmové činnosti orientuje pouze na děti, což lze pokládat za jeden z výsledků genderové socializace. Motivem respondentek zaměřit se výhradně na rodinu byla například „potřeba být potřebná ostatním“, přičemž na své potřeby respondentka žádný ohled nebrala. Rodina si na takové nasazení brzy zvykla a po několika letech bylo obtížné zaběhnoutý způsob fungování změnit. Některé respondentky si současně uvědomovaly, že partner si oproti nim na své zájmy a přátele čas udělá vždycky, přičemž až na jeden případ to překvapivě nehodnotily kriticky, ale uznávaly jeho potřebu si po práci odpočinout.

R1: *...maj ten pocit prostě, že jsem téměř povinná s nima být. U toho táty berou jako normální, že doma není, že je buď v práci, nebo buď teda má někde nějakou zájmovou činnost, ale u mě berou to, že já jsem tady vlastně pořád, protože zájmové činnosti mám vlastně k dětem. Takže když náhodou jako někde vypadnu... já nevím, jdu dvakrát do roka do divadla, tak oni z toho maj divnej pocit jako, že tady nejsem, jak to, že jdu pryč.*

R1: *Někdy mně to prostě nevádí vůbec, beru to jako samozřejmost prostě sis to takhle zavedla, tak to takhle máš. A někdy jsem z toho naprosto vytočená a vadí mi to a zavřela bych tady dveře a odešla bych. Akorát prostě vím, že nemůžu, protože tady jsou ty děti. Asi to není samozřejmě každéj den a většina toho času je taková, že to beru jako naprostou samozřejmost a je to tak a oni taky odrostou a budu mít víc času, že jo, nebudou mě tolik potřebovat. A někdy jsem z toho prostě našťvaná, protože vím, protože vím, že nemám šanci se odsud hnout, protože někdo tady fungovat prostě musí.*

- R1: *Není to často, že bych někam šla, že jo, a opravdu jsem tady jako dost uvázaná, takže když náhodou, tak mě to někdy naštvě, že třeba vím, že je to tak jako špatný, že to tak cejtěj všichni, že to tak asi nemá být... nebo já z toho mám takovej divnej pocit, že všichni si myslej, že já mám být doma, takže se leckdy cítím ublíženě, třeba jako proč bych měla být doma, když ty ostatní nemusej, že jo? ... jenomže on prostě tady není. On tady není, on mi řekne, že prostě musí být tam a jinde a já vlastně ustupuju tý práci a ta šance tam není, protože já když bych odjela, tak by tady nefungoval ani jeden. To prostě nejde a já prostě mám v sobě nevím... zase někde nějakaj zakódovanej... že jako se o ty děti musím postarat.*
- R3: *Možná až příliš obětování nebo takové to ochránítelství nebo, jak se to říká. Možná jsem se do toho moc položila a hodně jsem se snažila nebo snažím jim dát všechno, co by chtěli, a málo myslím na sebe a teď nevím, jestli je to dobře. Jestli není lepší, když je matka víc spokojená a není tak unavená. Nedokážu to rozpoznat, jako jestli se jim úplně rozdat a být vyřízená, anebo jestli, aby oni viděli, že taky jsem v nějakém... a potřebuju taky nějaký ten prostor, což si myslím, že jsem si neudělala, a teď mě to stojí hodně sil vysvětlit, že to potřebuju a že potřebuju, aby dělali něco i sami a aby třeba na mě i nemluvili hodinu nebo... a to nemám.*
- R3: *Zásadní prioritou je, abych byla potřebná pro ty nejbližší v rodině, abych byla schopná udělat třeba rodiče nebo své děti šťastnými třeba tím, jak se chovám nebo, jak se k nim chovám nebo... Protože jsem to brala úplně automaticky, možná z modelu své rodiny, že naše mamka dělala všechno v podstatě jak kdyby za nás nebo... Všecko chystala a myslela vždycky vůbec ne na sebe, ale úplně na všechny ostatní... aby všichni byli spokojení, aby byli najezení, oblečení. Ale přitom to třeba vůbec není důležité a přitom by se těm lidem třeba ulevilo, kdyby je nechala takzvaně... Právě asi bych se k tomu nechtěla dostat, abych to dělala taky, jako že... a dělám to a nevím teda, jestli kolikrát toho není moc.*
- R1: *Nevím, já jsem to třeba zkoušela s tím cvičením, ale když se mi několikrát stalo, že prostě jsem odcházela v osm a nebyl doma a vlastně jsem to opravdu brala všechno časově tak, abych všechno stihla než odejdu, pak jsem honem běžela do tělocvičny, kde sice jsem tu hodinu naprosto v pohodě, ale pak jsem z toho byla třikrát tolik unavená. Takže vlastně to, co by se mělo někde ukázat jako pozitivní, tak vlastně sice já jsem tu hodinu byla pozitivní, naprosto odpočinitá, ale následně na to jsem byla mnohem víc unavená, protože prostě ten organizmus tohleto nezvládal.*
- R3: *Přijde mně to... přijde mně, že ani nemám asi kdy. Když si promítnu ten týden, jak jdeme, přijdeme, úkoly, večere... tak já tam někdy ani ty dvě hodiny volna, kdy bych nevěděla, co mám dělat, nebo potřebovala vypadnout, tak je tam nemám. Tak si nedovedu představit, jako... kdybych třeba jako někdy musela někde chodit cvičit ze zdra-*

votních důvodů nebo něco, tak bych si to nějak zařídila, ale protože bych chodila cvičit jenom, že se mi chce nebo někam na kafe, tak mně to přijde v této situaci jako luxus, protože pak mně ty dvě hodiny zase chyběj, že bych musela dělat věci pak večer, až děcka usnou. Tak já to mám ten den jako napráskaný, že na nějaký... A pak nemám ani moc času nebo chuť, protože člověk je tak utahaný, že už se mu nechce.

R8: Nevím, jestli to je tím, že je jedináček, nebo tím, že je chlap, ale má své koníčky a už vidím teďka u mě, když potřebuju něco udělat a začne být hezký počasí, tak on by radši vyrazil na to kolo a nás by tady nechal. Tu svoji potřebu, ten svůj koníček... začne foukat vítr, tak on půjde pouštět draka, jo, než aby tady něco udělal. ... Když to přehání, když je potřeba tady něco dělat a je to víckrát za sebou tohleto, že jde za tím svým koníčkem, pak jo, pak mu to řeknu, pak to řeším.

Výjimky – odklon od péče o domácnost

Na druhou stranu se ale objevily i respondentky, které naopak mluvily o tom, že se rodině obětovat nechtějí, a uváděly potřebu osobní spokojenosti jako podmínky pro spokojenost celé rodiny. Být matkou pro ně již neznámá zcela se oddat péči o děti a rodinu, ale zařadit mateřství do života vedle ostatních aktivit. Tento postoj je možné označit za určitý posun od tradičního vnímání mateřství jako jediného vrcholu a hlavního programu života ženy. Přestože i tyto respondentky přiřadily mateřství ve svém životě první místo, uvědomovaly si i důležitost jiných stránek života a nechtěly se jich vzdát.

R7: Já si myslím, že jsme se taky o tom bavily, že určitá míra toho sobectví je strašně důležitá. Zachovat si to, že jsem se svým životem spokojená, protože pak to předáš dál. Když budu nespokojená, budu prskat, že jsem se omezila úplně a jenom vařím a uklízím, tak se to do něho promítne. Bude mít nespokojenou, vztekla mámu, a to si myslím, že to není dobře. Že, když jsi v pohodě, ať si to ostatní hodnotí, jak chtějí, tak jako ta rodina se tam promítne.

R4: No prostě třeba někdy je dát těm babičkám a jet sami s manželem na výlet nebo někam... Prostě teďka se samozřejmě koníčkům moc člověk věnovat nemůže, ale tak jako měli jsme ten sport, tak se snažíme prostě jako zachovat si ještě jako ten takový svůj život. ... Dojít si ke kadeřnici, zajet si na nákupy, prostě i takhle ty obyčejný, prachobyčejný, prostě blbosti, že jako nejsem zase, tak jako úplně... že bych se bála je na tři dny někomu odevzdat.

R4: Jednak člověk jako ví, že prostě ty děti vůbec nevidějí, když se jim člověk obětuje, a absolutně jako do budoucna, když to tak od těch deseti let člověk pozoruje, tak jako,

už jsou rodiče jenom hloupý, že jo. ... Pak by jako, si říkám, že já z toho budu špatná, že člověk jakoby vůbec už sám nežije a jako ty děcka stejně jako odrostou a jako pak budu ráda, když se samozřejmě vrátí a vždycky tady budou mít domov, ale už tady nebudou a budou mít fakt jako svoje životy a člověk s tím pořád jakoby musí už od začátku počítat. ... ale jako podle mě není špatný mít to vědomí, že ty děti potom opravdu už budou samy, svoje bytosti a člověk aby opravdu jako úplně přesně se jim neobětoval celkově, protože co potom jako... to ne. ... Ale svůj jako úplně svůj život mu prostě neobětuju. To ne. Mám ho ráda, prostě člověk opravdu by jako za něj prostě položil život, kdyby o to šlo, tak prostě já půjdu první a jako cokoliv to jako v žádném případě...

R4: *...právě si říkám, že jsem až taková jako máma, až mám zase někdy takové výčitky, že bych se jim měla věnovat jakoby víc. Ale pak zase si říkám ne, že je to zase asi jako dostatečná míra. Ale jako, no... takhle já mám právě v okolí, ty mají o rok staršího syna, ale tam je taková ta klasická opičí láska. ... Když jsem to viděla, tak jsem říkala, tohle já bych prostě... prostě když to dítě jednou mňoukne a hned vystartuju, no to bych se pak zbláznila. Brala jsem to fakt jako racionálně, že si na sebe ušiju takový bič, z kterého potom jako není úniku... Já jsem nechtěla mít jedno dítě, chtěla jsem mít dvě a kdyby jako opravdu dvě si měly bekat a já skákat jak oni budou úplně pištěť, to bych opravdu jako... To zase jsem asi jsem takový trochu člověk, já nevím, jak to říct, sobecký. A jakoby musí se to jakoby nazvat to tím, že jsem trochu sobec, prostě jsem trochu sobec.*

R2: *Je to fajn a když se člověk snaží, tak je to všechno v takový harmonii, v takovém klidu, spousta radosti... já to беру, jak to je, a snažím se, abysme všichni byli co nejspokojenější. ...aby byla rodina spokojená, aby dítě bylo spokojený, aby maminka nebyla nervózní, pokud možno, a tatínek aby byl spokojený, až přijde z práce, a byl v klidu. ... pro všechny, to musí být pro všechny. Tatínek je spokojený, když my jsme spokojený, když já nejsem unavená, když malý není ubrečenej a má dobrou náladu...*

Dopad svého samozřejmého „rozhodnutí“ zůstat s dětmi doma pociťují respondentky až s přibývajícím časem, který doma s dětmi stráví. S narůstající zkušeností respondentky zmiňují únavu, stereotypnost a náročnost výlučné péče o děti, a v některých případech dokonce dochází k poznání, že taková péče může být vzhledem k dětem dokonce na škodu. Tyto konkrétní zkušenosti jsou tedy v protikladu k druhému předpokladu, z kterého podle Oakleyové (2000, 100) vychází společnost při pokračujícím prosazování dělby rolí mezi matkou a otcem, totiž že *mateřství je poměrně*

usedlá činnost a nevyžaduje mnoho energie a síly. Současně tyto zkušenosti popírají panující přesvědčení o nezpochybnitelné blahodárnosti výlučné péče matek. Zajímavé je, že ačkoli o únavě a stereotypnosti mluvily téměř všechny respondentky, které byly s dětmi doma alespoň tři roky, žádná nehovořila o požadavku změny, nebo dokonce o konkrétní představě jiného uspořádání. Důvodem je podle všeho hluboké přesvědčení respondentek, že „jinak to nejde“, dokládající silnou internalizaci zavedených tradičních vzorců.

4.2.3. Zvládl by to (kdyby musel)

Tato kategorie je zajímavá rozpolceností mezi tím, co respondentky vypovídají a co si ve skutečnosti myslí nebo co zažívají. Obecně zastávají respondentky názor, že při výchově dětí na pohlaví nezáleží a že muž zvládne péči o děti stejně jako žena.

R3: *Já si myslím, že je spíš rozdíl v tom, kdo je s nima víc a kdo s nima... jak se k nim chová, jestli je to máma, nebo táta, tak to asi nehraje moc roli.*

R5: *No když ten dotyčný potom s ním je doma, tak už je to asi jedno, jestli je to táta, nebo máma, to už záleží na názoru každého. ... Pro něho je důležitější ten, kdo je s ním celý den, ten, kdo mu fouká bolístky a ten, kdo mu dá najíst a tak dále.*

R10: *Já nevím... myslím si, že tam je zásadní ten první půlrok, kdy ty děti jsou na tu matku nafixovaný hlavně tělesně, a tím se vytvoří nějaká ta vazba, která potom tam zůstává. Na druhou stranu si myslím, že to je tak všechno, co nemůže poskytnout ten otec. Myslím si, že pokud ten otec je v tomhle smyslu nějak vyspělý tak, už jako neexistuje nic, co by nemohl poskytnout stejně jako ta matka.*

R1: *To já si nemyslím, to já si v žádném případě nemyslím, že otec není schopen se postarat. Zase záleží na chlapovi, jak je. Já si myslím, že je chlap takovej, kterej se na to vykašle, bude si dělat svý a nebude si jich všímat... naopak si myslím, že je leckterý chlap lepší než leckterá ženská. Pak záleží na člověku, no, jako jestli není chlap, nebo ženská.*

R4: *Můj názor je, že některý chlapi, co jsou takový ty, co mám pocit jakoby ty od přírody taťkové, že prostě jdou do toho a nemají vůbec žádný problémy. Tak ty s tím podle mě by se dokázali postarat stejně. ... To já si nemyslím, že by nebyli schopný, ale myslím si, že ne úplně všichni, že to v nich musí být a musí chtít, a když by to v něm jakoby nebylo, a tím pádem ani nechtěl, to že si myslím, že se to jako spojuje, tak to by asi nefungovalo. ... Ale stejně si zase naopak myslím, a nemusí to být jen mámy vražedkyně, ale že jsou fakt ženský, který to taky v sobě nemají. Že si to třeba jakoby ty děti nějakým způsobem vychovají, ale je fakt, že je vidět, že myslí spíš na sebe, a aby je moc neobtěžovaly a aby, tak jako už to rychle vyrostlo a už jako dobrý. Povinnost jsem si splnila, jo, asi tak.*

Přestože respondentky prezentují názor, že při péči o děti na pohlaví nezáleží, je jejich osobní zkušenost ve většině případů jiná. Pokud popisují svůj konkrétní případ, ukazuje se, že muž podle respondentek zvládá péči o děti jen krátkodobě, je z ní více vyčerpán a zapojuje se do ní, až když musí – tedy když žena nemůže. Jako důvod uváděly nejčastěji to, že by ho to nebavilo, nebo by to pro něj bylo příliš vyčerpávající, zejména psychicky. Zajímavé je, že již předtím mluvily o své únavě, vyčerpání a o stereotypnosti výlučné celodenní péče o děti, ale u sebe možnost dětem se nevěnovat neuvedly. Pro ženy je tedy náročnost této péče samozřejmá a zvládnutelná, zatímco ze stejných důvodů jí muž může podle nich být zproštěn. Tento nesoulad v proklamovaných názorech a skutečném chování lze vysvětlit tím, že respondentky teoreticky překonaly stereotypní rozdělení rolí v rodině podle pohlaví a uvědomují si jeho neopodstatněnost, ale ve skutečnosti internalizované předsudky o výlučné roli ženy a neschopnosti muže stále zastávají. I když podle nich muž péči o děti zvládne, samy respondentky nechávají v některých případech partnera zapojit se až tehdy, když se nemohou postarat samy. Teoreticky se mohou postarat oba, ale dokud žena péči zvládá, partnerovi ji nepřenechá. I to by mohlo potvrdit uvedenou hypotézu o silném vnitřním přesvědčení o výlučných ženských schopnostech pečovat o děti. Jedna respondentka například, přestože si myslí, že by její muž péči o děti zvládl, mu přesto připravuje „návod“, jak o děti v její nepřítomnosti pečovat. I to dokládá sílu jejího přesvědčení, že by to patrně nezvládl tak dobře, jako ona.

R1: *Myslím si, že i někerej chlap, kerej se normálně v tý rodině projevuje spíš tak jako, že má laxnější přístup, ale pak náhodou ty děti na něm vlastně visej, ta máma bude nedej bůh v nemocnici nebo cokoliv jiného, pak je donucenej být v situaci, kdy se o ty děti musí postarat a třeba to zvládne úplně perfektně, akorát, že v tý době, kdy ta máma tam funguje, není k tomu nucenej. On ví, že tam ta máma funguje, je to tak správně... on ten pocit má. Ta ženská to přijímá, myslí si taky, že je to tak správně, takže on není nucenej tam fungovat na plný obrátky. Když tam ta ženská není, tak on pak najednou je nucenej to zvládnout. Musí se donutit k nějaký činnosti a zvládne to jinak než tak ženská s jiným průběhem, ale zvládne to taky dobře. ... On vlastně to necejtí jako nutnost. A určitě záleží zase na tý ženský, jaká je.*

R3: *Já si myslím, že by to zvládl, že by si našel ten svůj systém. On je hodně pedantský, že teď třeba je s nima, tak si myslím, že by to zvládl i bez poznámek, co jsem mu napsala, ale nevím, jestli by ho to bavilo. Jako já, i když jsem z toho unavená, tak mě to baví v tom, že mám radost, že to funguje a že potřebuju mít nějaký řád jako. Potřebuju to mít všechno tak jako spořádané.*

R8: *To si myslím, že je už jako... že je to přežitek, že je matka nezastupitelná. ... Já si myslím, že to tak jde, ale záleží strašně na tom chlapovi, jaký je povahy, jako můj muž by to nezvládl. Věřím, že jsou chlapi, kteří to zvládnou.*

- R8: *Asi bych musela mít jiného manžela, protože můj muž by nebyl na to být doma s dítětem. ...on to prostě neumí, on neumí vařit, on by se neuměl postarat celý den o ně, ani psychicky by to teda nezvládl. To stačí, když je má hlídat půl dne a má dost. A to má ještě navařeno a neuklízí při tom.*
- R6: *No určitě by to zvládl, ale myslím si, že by z toho byl tak strašně vyčerpaný, jakoby být s nima doma a zajišťovat to, co já dokážu... i když jako nechci si nějak fandit, ale myslím si, že to zvládnou celkem dobře. ... Protože na to ty chlapi nejsou vůbec zvyklý. ... Ty dokážou zvládat víc věcí najednou. Ty chlapi jsou na tom úplně jinak, ty jakoby zaberou se do jedné věci... Zvládnul by to, ale zařídil by to tak, aby se podílely jako všechny babičky, co máme. No prostě musel by to nějak zvládnout. Jako zvládnul by to určitě jo, ale jako samozřejmě nejdříve by jakoby zaměstnal celou rodinu a pak teprve...*
- R1: *No protože, tatínek je prostě takovej, že by zřejmě s dětma doma neobstál. Necejtí se na to...*
- R9: *On je dobrej táta, umí se o něj postarat se vším všudy, ale nemyslím si, že by ho to naplnilo.*
- R4: *Já si myslím, že na chvíli by mě zastoupil. Samozřejmě ne třeba na týden, to asi nevím... kdyby měl manžel hlídat, musel by to zastoupit. To si myslím, že by šlo, teď, když už jsou starší...*
- R2: *Spíš moje starost. To jídlo hlavně, tohlencto, to oblečení a přebalení, to spíš moje, protože přece jenom manžel má v hlavě práci a něco jinýho a já mám v hlavě to, že je tolik a tolik hodin a že je protivnej, protože má hlad a nebo, že se mu chce spát. On si s ním začne hrát nebo dělat něco s ním a neuvědomí si to, že už by teďka měl... A nebo třeba neví, v kolik jedl předtím a co.*
- R7: *Dopadlo to tak, že on v podstatě hlídá vždycky v pátek jakoby a já myslím, že to úplně pro toho mužského stačí.*
- R9: *Já si myslím, že je otec schopn roli matky zastat. Kdyby s ním měl být sám doma, tak je to úplně jednoznačný. Jako tam je úplně jedno, jestli je to pohlaví žena, nebo pohlaví muž. Jde prostě o toho člověka, s kterým to dítě je. A já vím, že prostě když někde nebudu, že mě manžel zastoupí. Prostě když tam není ta máma...*
- R4: *Je fakt, že třeba můj muž je takový typ, že on se s tím otcovstvím musel trošku prokoušvat. Jakože nemá to úplně v sobě, ale perfektně to pak zvládl, takže možná na to*

úplně malinký určitě by si netroufl. A já bych mu to jako ani neudělala, jakoby najust, protože vím, že by byl strašlivě z toho nervózní, a prostě, že by si asi opravdu... asi na to netroufl. A ty starší kluky, teď jsou opravdu v klidu oba dva, a vím, že je zvládne. Teď už je to úplně v pohodě, takže možná, kdyby pak už byli starší a já bych třeba brala víc, takže bysme vzali... spíš jsme takový racionalisti, že bysme to třeba i takhle možná vzali a možná, že by ho to i bavilo. A viděla bych to spíš na střídačku, že by nebyl schopen... a že by zůstal jako asi tři roky doma, tak to asi ne. To myslím, že by pak po půl roce už by asi jako opravdu žádonil, že už jako... Že je to náročný, a je vidět, že prostě, že je takový hodně... ze začátku, takový nejistý.

V menší míře se samozřejmě objevily i respondentky, které svůj názor, že na pohlaví nezáleží, dokládaly i osobní zkušeností, ale při bližším popisu se ukázalo, že primárním pečovatelem jsou stále ony. Především z důvodu partnerovy nepřítomnosti kvůli jeho zaměstnání totiž partner například u malých dětí nevěděl, co jedí, a neuměl připravit jídlo, takže mohl jen krmit, u starších se zase neorientoval, kde mají jaké oblečení, takže sice zvládl děti obléknout, ale jen z připravené hromádky. Institucionální uspořádání společnosti a rodiny, v kterém přetrvává model otce jako výlučného živitele, tak znemožňuje jeho větší zapojení do péče o děti i v případě, že by to dělal rád a bez potíží.

Ze získaných dat vyplývá, že ačkoli respondentky prezentují genderově neutrální názor, ve skutečnosti jednají podle zažitých předsudků o své výlučné schopnosti a mužské neschopnosti pečovat o děti. Zkoumaný vzorek tak potvrzuje Tučkovo (1999, 26) zjištění, že se v českém prostředí *udržuje a poměrně výrazně funguje stereotypní představa muže, který není schopen se postarat o sebe, natož o dítě. Muž bývá líčen a chápán jako ne dost spolehlivý, jako neschopný vést domácnost, jako ne příliš citlivý v péči o malé dítě apod.*

4.2.4. Udělám to radši sama

Název kategorie napovídá, že jde o postoj respondentek k vykonávání domácích prací. Obecně lze říci, že většina respondentek si uvědomuje, že zastává téměř veškerou práci v domácnosti, ale hodnotí to jako samozřejmé, jako něco, co zvládá. Velká část respondentek si také myslí, že péče o domácnost patří k péči o děti, což také vysvětluje samozřejmost, s kterou svou primární zodpovědnost za péči o domácnost přijímají. Svou roli v omezeném zapojování mužů do domácích prací hraje také to, že když už jsou doma, ženy dávají přednost tomu, aby se muži věnovali dětem, a to nejen kvůli dětem samotným, ale i proto, že ony pak mají „klid na práci“. Nejde jim tedy o to mít práce méně, ale oceňují, pokud se jim zlepší podmínky a mohou práci udělat v klidu a tak, aby byly spokojené.

R3: *Nepere, protože to je pro něho pohodlnější to tam hodit, než kdyby se mi ptal, jak se to dělá třikrát. ... Já jsem ráda, že je s děckama, že třeba někam jedou nebo něco dělá s nima, nebo hraje, nebo se učí a pro mě to vůbec není žádný problém a nepřijde mě to jako žádná zátěž, že bych jako uvařila, vyprala, vytřela. Prostě mně to přijde úplně samozřejmé, jak když si třeba čistíš zuby nebo něco.*

R3: *No tak to vyplývá z toho, že je ženská doma a má i víc času to dát do té pračky, že jo. To dělá automaticky. Nebo uvaří že jo, to se všechno s tím děckem dá zvládnout a dělá se to. Nevím.... To vyplyne automaticky. ... Já se starám o údržbu domácnosti, to znamená praní, úklid, vaření, žehlení a on se stará třeba o splácení našich splátek a o, jak bych to řekla... o zabezpečení domácnosti z hlediska zabezpečení splátek a takových věcí. ... No, to nejde ani změnit, protože není doma, že.*

R3: *...nevím, já o tom nepřemýšlím, je to automatické. Mně to přijde, že praní je taková minutová záležitost.*

R1: *Všechno do péče o děti patří. Nevím... Všechno musí obstarat. Prostě ty děti, aby byly v pohodě, aby ta rodina fungovala, aby bylo vypráno, aby bylo uklizeno, aby bylo navařeno, aby si děti udělaly věci do školy třeba... Já mám pocit, že k tomu patří prostě všechno. ... No já si myslím, že pro fungování té domácnosti jako a vlastně té rodiny a toho zázemí v té rodině, že to k tomu prostě vlastně patří, že to z toho vyplývá. Já nevím. Já si myslím, že to z toho vyplývá, že to není vždycky dobře. ... asi nejsem nadšená, že musím zvládnout naprosto všechno a pak ten táta vlastně, ten by se měl na tom všem podílet. Přijde domů jakože do hotovýho, má tam to teplo rodinnýho krbu, o který se musí někdo postarat, že jo, aby tam bylo. Je to blbý, ale je to tak. Asi to z toho vyplývá no, když člověk chce, aby to teda nějak fungovalo, aby to k něčemu vypadalo,*

aby člověk nepřeshlapoval hromady různých věcí, který děti odložej a nejsou schopný si prostě na řeknutí po sobě uklidit, což se teda stane málokdy, že jo. Tatínek taky po sobě vždycky neuklízí. Musí být uvařeno, musí být vypráno, aby člověk měl v čem chodit. Takže to k tomu prostě patří.

R9: *Všechno co tu leží běží na mě spadá. Postarám se o malýho v první řadě, samo-zřejmě mu dát najíst, nachystat mu oblečení... Z prací v domácnosti je víceméně všechno na mně, z takových těch klasik.*

R8: *Není to trest, ale zase záleží na rozpoložení, jo. Když prostě mám blbou náladu, tak to jdu, tak je to pro mě trest, jít žehlit, jít uklízet, ale jinak to беру jako samozřejmost.*

Muže by podle větší části respondentek bylo třeba všechno učit a kontrolovat je a pravděpodobně také po nich práci předělávat, protože jí, neudělají dobře. Dokud mohou, udělají proto raději všechno samy. Na muže přichází řada až v případě, že je žena vyčerpaná. Respondentky hovoří o tom, že „zvládají“, nebo je práce v domácnosti dokonce těší a nevyjadřují potřebu větší pomoci ze strany partnera, ale na druhou stranu uvádějí, že když už „opravdu nemohou“ a jsou příliš vyčerpané, partner je ochoten pomoci. Opět se zdá, že práce v domácnosti považují automaticky za svou povinnost, a podíl partnera hodnotí za dostatečný už při pouhé občasné pomoci. Několikrát se také objevil názor, že muže by práce v domácnosti ani nebavila, přičemž až na dvě výjimky žádná respondentka neřekla, že ji samotnou baví.

To, že péči o domácnost přisuzují respondentky automaticky sobě, dokládá i to, že ve vztahu k partnerovi užívají téměř vždy sloveso „pomáhat“ – muži pomáhají s něčím, co není jejich povinností. O pomáhání dokonce mluví i ty respondentky, které své manželství hodnotí z hlediska podílu na práci v domácnosti poměrně rovnoprávně. Nejprve uvádějí, že se o práci s partnerem dělí stejně, ale posléze se ukazuje, že na partnera vychází nejčastěji jen luxování či nákupy. Zdá se tedy, že v oblasti práce v domácnosti jsou zažité předsudky ještě silnější než v oblasti péče o děti. Svou roli zde jistě hraje také to, že se muži předsudku o své neschopnosti ani nebrání, protože je pro ně v tomto případě výhodný.

V neposlední řadě je na podporu přetrvávajícího výlučného postavení žen v péči o domácnost třeba uvést neochotu těchto respondentek najmout si případnou placenou pomocnici. Zde jde patrně o zmiňované „lpění“ na své výlučné pozici, protože lze tento postoj těžko vysvětlovat obavou ze špatně provedené práce. Respondentky sice uváděly jako důvod nejprve obavu o ztrátu soukromí, ale z dalšího rozhovoru bylo patrné, že to není vždy to nejdůležitější.

- R3: *Když mu řeknu nebo když vidí, že nestíhám, tak se zeptá, jako co by mohl rychle něco... nebo když jsou to takové... když nemám čas na to si užít to věšení, tak mu to prádlo i nechám pověsit. Že, to není, že by se vůbec nezajímal, ale já ani nemám ani potřebu, stíhám sama. A spíš je pro mě důležitější být s těma děckama.*
- R3: *Nevaří a vůbec k tomu nemá vztah a vůbec ho to jak kdyby nezajímal. Jako kdybych mu řekla „uvař oběd, zkus to“, tak bych z toho neměla radost. A udělal by párek s bramborem. Ale mě to zase baví, když vím, že jim to chutná nebo tak. ... Taky si třeba nedovedu přestavit, jak vytírá podlahu našim mopem. ... No, že by to třeba pořádně nevyváchal a že by nejel do těch rohů, tak jak jsem zvyklá. Já už přesně vím, když třeba vaříš, že se tam pohybuješ, že tam se něco dělalo a on by si toho nevsímal a jel by automaticky, ale nejel by po těch místech, kde to vím. A já bych tam stála, řekla bych „tam se vysypala mouka, mohl bys prosím tě...“, což je pro mě nepříjemné mu říkat a pro něho je to nepříjemné, že ho jak kdybych ho zrazovala, že to neumí. ... Ne, že bych... jako si říkám, tak nechám ho, ale pak tam ten růžek, co jsem potřebovala, si půjdu udělat, aby to neviděl. To je práce nanic, že jo. A taky si myslím, taky možná, nevím... nemusí zvládnout okna.*
- R3: *Já zase nemám ty nervy to sledovat, když to potřebuju rychle udělat, a pořádně, a to znám z dětství – to nedělej, to se musí pořádně. To mám možná v sobě, jako že si nejradši udělám všechno sama, tak to dělám já a když na to nemám čas anebo mám třeba... nebo cítím se natolik pevná v tom, že když vydržím se na to dívat, že to dělá špatně, a chci mu udělat radost, tak mu řeknu, ať to udělá a jinak na to nemám ani psychicky.*
- R9: *... já jsem na takovýhle věci docela cimprlich. Jakmile mi něco pověsí nebo udělá jako jinak, tak prostě mám pocit, že to není jako dobře. V tomhle to jsem taková jakoby nesnesitelná, takže pro mě je úplně jako lepší, i když jsem unavená si sebrat prádlo a vědět, že ho mám pěkně jakoby vyrovnaný a pak si ho pěkně složím a nebudu s tím muset někde ještě šfuchat a to, než prostě mu to svěřit. Ale když je nouze a prostě něco fakt nejde, tak samozřejmě to prostě taky umí. ... Občas třeba, já nevím, vyndá nádobí z myčky, poskládá nádobí do myčky, dřív jako umýval i nádobí, když jsme neměli myčku, ale je to a bývalo to sporadický, protože já jsem ráda, když si spíš pohraje s malým, než... ... Anebo pracuje do práce. ... A samozřejmě nákupy jsou jenom na něm. To víceméně je jeho povinnost. ... Ještě ve starým bytě, když jsem ještě byla těhotná, tak jsem po něm chtěla víc úkolů, protože občas už to nezvládneš udělat.. takže jsem chtěla aby vytřel, aby vysál a viděla jsem, jak to jede, jak to tou jednou rukou jako drží, takhle šel, takhle se jako prošel a já říkám jako „ty rohy jsou taky naše“, ale to už jako nee. A myslím, že ani tím mopem by tam nezajel. ... Já jsem se ho to snažila naučit, že třeba musí vytřít prach i za umyvadlem, a skončilo to bručením „ty to*

děláš takhle, já to dělám jinak“ a tím skončilo jako nějaký naše učení a pak to jakoby nějak udělal, ale já už jsem mu pak jakoby nechtěla o to říkat, protože zdálo se mi, že ho to nějak jakoby nebaví, neláká a že prostě si to radši udělám většinu sama.

R8: To tak vyplynulo, to vyplynulo, když jsem byla na mateřské s malou, tak jsem – ona byla strašně hodná – takže já jsem všechno zvládala, uklidit, nakoupit, uvařit... manžel nemusel nic dělat a když jsem začala chodit do práce, tak najednou nebylo uklizeno, nebylo navařeno, takže musel už sám teda pomoci.

R5: On jde třeba nakoupit, není to jen malá role. Jsou věci, které vím, že nemá rád, jako praní, žehlení, to nemá rád, já to беру. Ale pomůže mi s tou domácností.

R1: Jo, na požádání se zapojí a leckdy se i zeptá, jestli může pomoci. ... já jsem nějak asi v ten moment, já nevím... meju nádobí, nebo vařím nebo co. Chci vyluxovat, tak mu řeknu „vyluxuj to“. To je asi nejčastější moment, kdy teda mu vrazím náhodou vysavač. ... Nádobí nemeje, protože máme myčku a pak to vodmejvám. Nebo tak... to nepotřebuju. Do dřezu by nesáhl.

R9: Já nemám ani k jedné týdletý práci takovej odpor, že bych prostě řekla a znuděně jdu rvát prádlo do pračky. Já vím, že to potřebuju udělat a já, jako když tady na to mám ticho a klid, tak to tak jako klidně udělám, já se u toho můžu klidně i odreagovat, proč ne. Mně to prostě neobtěžuje. ... Já to chci mít dobře udělaný, proto to po něm musím jít předělat, protože mě to štve, že to není, jak to má být. Možná tohle zase, že možná přeháním. Možná, že to udělá celkem dobře, ale já vím, že jsem to neudělal já, tak si myslím, že to je špatně... Nebo dělám, že ho jako sleduju, to je taky blbý, ale neumím si v tu chvíli pomoci. Prostě jsem víc v klidu, když si to jdu udělat, než bych si říkala „a zajel támhle nahoru...?“.

R9: Někdy mě to štve, někdy jsem večer unavená a vím, že ještě potřebuju něco udělat. Štve mě ale to, že ta práce se udělat musí. Mě neštve, že to musím jít udělat já, nebo že by to mohl udělat on. Mě štve, že to tady visí a že si nemůžu jít lehnout. Ale že bych nějak jako řešila... Dřív třeba víc vařil. Jenomže to teď, co vaříme pro malýho, to vymizelo, protože on vůbec neví, co by mu mohl uvařit, on vůbec netuší, takže to jsem teď úplně přestala po něm chtít. ... já si spíš o takový určitý drobnosti... Já ho občas zaúkoluju, to není prostě, že by prostě doma neudělal lautr nic, ale nemá jako vysloveně napsaný udělej tohle. Jako jo, nabízí se, to není, že by šel otráveně, u některých věcí on je jako schopnej pomoci, ale jako já to od něj spíš jako nevyžaduju.

R9: Někdy si tak říkám, protože můj táta to tak měl, že ty chlapi někdy něco dělaj radši špatně, aby to pak nemuseli dělat. Ono se to tak dělává, já si to pamatuju. Mně to ale

spíš přijde směšný, než že bych se nad tím měla zlobit. Já v tom takovej problém nemám. Ale když se tady hroutím a bolejí mě záda, tak mu to taky nechám udělat. Když nemůžu, tak to neřeším a prostě to neudělám, a když můžu, tak to taky neřeším a prostě to udělám.

R10: Jo, tak párkrát i vyluxoval i prádlo začal věšet, ale já jsem si naběhla, že jsem řekla, že to dělá špatně, no tak... Ale je to fakt, že prostě ten chlap, si myslím, že to nepověsí.

R10: Nevypere a takový ty jako zásadní domácí práce, že by mi tady vytřel nebo tak... Ale kdybych to po něm chtěla, tak to taky udělá. Spíš jako, že dělá věci okolo baráku.

R5: Je líný, tak jako si říkám, že většina mužů je. Baví ho věci, které jsou, mají začátek a konec, to znamená, že práce druhu praní ho nemůže ani bavit, protože to je neustále taková rutina...

R5: To znamená, že vím, že peru, že pověsím prádlo, že žehlím a když chci, aby mě s tím pomohl, tak to musím říct. To jsem si přečetla v chytrých knížkách, mě by to nenapadlo. Jako proč se na něho budu zlobit, že to neudělal, když ho to nenapadne. Když odjedu pryč, protože jezdím hodně na služebky mimo, tak mu musím zavolat „prosím tě, mám venku prádlo, mohl bys mi ho sesbírat?“ A druhý den to zkontrolovat „prosím tě, posbíral jsi to? Hm, ne. Tak kdybys byl tak hodný, víš ono třeba může pršet.“

Respondentka 1, jejíž domácnost lze v rámci zkoumaného vzorku popsat jako nejtradičtěji uspořádanou, hovořila o největší únavě a vyčerpanosti z výlučné péče o domácnost, dokonce s občasnými pocity zoufalství a chuti utéct. Přesto to přijímala jako samozřejmost, s kterou se nedá nic dělat, a potvrzovala svůj souhlas s tím, že žena patří do domácnosti a muž do práce.

R1: Prostě to tak zapadlo do těch kolejí. Takže to tak je... Vozí děti do školky, což je tedy velmi vzácný. Jinak si i vyměňuju žárovky. ... No dělám to všechno... já nevím, jestli to všechno dělám ráda, někdy to dělám ráda, protože to tak považuju za dobře, ale někdy to dělám doslova jako... a to teda nevím, téměř jako... někdy si připadám, jako když mě ráno někdo natáhne na klíček a večer ten klíček doběhne. Prostě to dělám jenom proto, že mám pocit, že to někdo ode mě požaduje, že to tak jako je správně a někdy jsem z toho strašně zhnusená.

R1: Prostě to tak vplynulo... Hele, ženská patří k plotně a můj muž je zastáncem této varianty, že by bylo nejlepší, kdybych zůstala s dětma aspoň tak do jejich dvaceti a on by nás zabezpečil.

R1: *U něj je to opravdu přirozenost no, on nedělá nic, že by jako... on mi klidně řekne „tak to nedělej“, ale to, že se to samo neudělá, jako to mu nedojde. Já nevím, asi možná k tomu nikdy nebyl přistrčen, nebo mu to nebylo nikdy... nevím, asi záleží na tý ženský, jak toho chlapa zpracuje. Já samozřejmě ho moc nezpracovávám, nebo ho zpracovávám blbě.*

R1: *Ale on k tomu nemá ani popud, že by mohl pomoci umýt nádobí. Já třeba teďko, když je, že jo, v tý práci a je tam potřeba občas zamést a vytřít, tak jako jeho to nenapadne. On říká „já prostě k tomu mám tak divnej vztah, mě to nedojde, nenapadne, já prostě bych to nevytřel nebo neutřel bych ten stůl...“ ... On si toho dlouho nevšimne, že je to nutný, a pak prostě asi kdyby došlo do krajnosti, už by šlapal v bahně, pak by to udělal.*

R1: *Ale třeba by, já nevím, třeba by to do tý pračky nandal, ale asi by se asi třicetkrát zepřel, co tam má dát, jak to tam dát, jak to má nastavit, na kolik to má dát. Takže já prostě, než bych mu to všechno nadiktovala, tak jdu a udělám to, protože to mám během chvílky hotový. To jenom, kde to je a kam mám šáhnout, fakt to jde mimo něj, prostě ví, že já tady funguju, on to tak jako vzal za svý.*

R1: *No jo, to je začarovaný kruh, no, akorát z něho momentálně asi není cesta ven.*

Přestože tato respondentka hovořila v porovnání s ostatními o největším vyčerpání, nevyjádřila touhu po změně, protože podle ní není možná. Uvedla ale, že za všechnu tu námahu postrádá ze strany partnera ocenění, které by podle ní bylo dostatečnou kompenzací.

R1: *Asi to neumí dát najevo. Jako to potom já, když jsem už vytočená a mám toho dost, a tak mu to i řeknu, že si to neuvědomuje, co tady všechno dělám, já mu to třeba nadhodím, že jako si to neuvědomuje, co všechno člověk musí obsáhnout, aby teda vlastně přišel a co on považuje za samozřejmý tady bylo, že kdybych se na to vykvákla, že to bude asi vypadat všechno jinak. On mi řekne, že si to uvědomuje, že to ví a že by to nikdy nezvládl. Ale sám, že by projevil... někdy přišel „tys to zvládla“, nebo „je, to je hezký“ nebo... Někdy holt, když člověk pak toho má dost, jde z práce a do družiny a nakoupit a uvařit a uklidit, s jedním napsat úkoly, s druhým napsat úkoly, mezitím člověk se snaží nějaký výchovný proces tady, protože se tady neustále rvou... Vlastně to musíš zpracovávat od té doby, co s nimi přijdeš do styku a pak jsem večer urvaná jako jelen tak, bych... čekám něco, co by mě podpořilo, ať už... nevím, takový to pochování, že jako to někdo vidí a že si toho váží, anebo že prostě je spokojenej, že to takhle děláš, asi bych to chtěla občas slyšet. ... Leckdy si myslím, že pak by stačilo hrozně*

málo, jenom říct, nějakou právě... nějaký tři slova toho, že si to uvědomuje, jako co všechno člověk jako musí zvládnout. Tak určitě by to pomohlo a měla jsem z toho lepší pocit z toho dne. Třeba, jo, já bych neříkám, že bych to dělala potom... jako já neříkám, že potom to dělám s nechutí, ale někdy jsem jako robot. Že prostě bych nebyla tak našťvaná, třeba bych šla spát klidnější, byla bych víc v pohodě nebo bych neměla ty nervy, tak jako urvaný, tak jako leckdy mám. Asi jo. Asi by to stačilo.

U čtyř respondentek se objevil zajímavý názor, který by bylo možné nazvat „něco za něco“. Respondentky sice konstatovaly, že vykonávají většinu domácích prací, ale současně uvedly, že jsou si vědomy toho, že se nevěnují jiným činnostem a nechávají je plně na partnerovi, aniž by to bylo opodstatněné. Většinou šlo sice o tradiční rozdělení žena-kuchařka-uklízečka a muž-opravář-údržbář, ale uvědomění si, že i žena může vyměnit žárovku nebo objednat písek je v jistém smyslu posunem k rovnoprávnosti.

R5: *... a je pravdou, že já taky se spolehnu, že tu žárovku vymění on. To je v mé hlavě, že tu žárovku vymění on a na druhou stranu já jí, můžu vyměnit stejně. Je doba, kdy já to můžu udělat a neudělám to, protože si řeknu „co jinak tady v tom bytě děláš?“*

R9: *On ho krmí tím stylem, že já teda zavelim je čas k jídlu a on ho nakrmí. ... On nechává na mně tady to a já zase nevím hromadu věcí o domě. Taky bych se měla víc... Ted' tady třeba byla švagrová a zeptala se mě, čím topíte. A já, aha...? Víím teda, že tam neházíme uhlí a že je dole nějaký kotel, ale prostě... já nevím. A taky je to důležitá věc jako prostě vědět. Nevím hromadu takovejch věcí, protože mě nikdy nenapadlo se o to starat.*

R4: *Já taky nevím, co máme třeba ve sklepě a co v garáži, to nechávám úplně na něm a taky bych asi neměla nebo nemusela. Občas si i říkám, že jsem pohodlná, že nikde nebylo řečeno, že to budou jen jeho starosti, ale když tam něco potřebuju, tak je to prostě na něm, aby to přinesl, protože já nevím, kde co je.*

R10: *Takže určitě jsou věci, který spadaj na mě. Zároveň jsou věci, který padaj na něj, který se úplně jako netýkají těch dětí, ale já mu je přenechávám.*

Výjimky – dělá, kdo má čas

Tato subkategorie vyplynula z výpovědí respondentek, pro které není péče o domácnost tak důležitá jako u těch předchozích, a částečně tvoří opak oproti hlavní kategorii. Volnější přístup k domácím pracím se zde odráží ve větším důrazu na osobní spokojenost, které je mimo

jiné dosahováno právě tím, že nasazení v péči o domácnost není tak vysoké a respondentky se díky tomu mohou více věnovat dětem nebo jiným zájmům. Domácí práce jsou v těchto rodinách rozdělovány mezi oba partnery, nebo je část přenechána placené pomocnici. Těchto respondentek sice byla menší část, ale je zde možné již hovořit o tom, že jejich postavení v péči o domácnost není tak výlučné a ani o to nestojí, protože domácí práce považují za vedlejší, méně důležitou věc.

R2: *Máme paní na uklízení, která nám chodí dvakrát týdně. Až bude druhý dítě, tak bude chodit třikrát týdně, takže aby mi pomohla... tak aby manžel, až přijde z práce a večer a místo, abych mu strčila malého a šla žehlit, tak jedeme na výlet.*

R7: *Ne, musím říct, že když přijdu, tak většinou i nádobí je buď v myčce nebo umytý a jediný nepořádek, který teda je strašný, je prostě knížky a všechny hračky a to po celý, prostě. ... Takže jako oni si v tom hrajou, že jo, takže to se ani uklízet nedá, stejně se to uklízí jednou denně maximálně. A je uvařeno, jo. ... Hlavně, že přijdu a žijou a jsou napapaný a spokojený, smějou se... že je mi jedno, jestli bych tam měla nepořádek na dva dny práce.*

R8: *Mělo by to být rozdělený, ne jenom ten, kdo je doma, by se měl o všechno starat, to ne. My to máme rozdělený, nemáme určeno, že se bude uklízet v pátek a zrovna takhle a že jednou za čtrnáct dní. Prostě uklízí se, kdy je potřeba, a uklízí ten, kdo má čas. Nákupy jsou na mně, protože manžel by to nezvládl, nemám ho tak vycvičeného jako jiný kamarádky... ale máme všechno tak na půl. ... Zapojoval se i do žehlení, myje okna, nádobí, uklízí, když bych mu napsala, co má nakoupit, a možná tam i nakreslila, jak to má vypadat, tak i nakoupí. Ale není nic, že by nic nešel udělat.*

R4: *Jediný, co máme rozdělený, je jako že vařím já, jako muž něco ohřeje, jednoduchý jídlo by dle návodu taky uvařil, takže to asi dělám já, ale domácí práce... no, takhle je schopný udělat všechno. ... je úplně neuvěřitelný, žehlí si jako. To je neuvěřitelný, to každý mi říká, jak se mám. ... dokázal by jako nacpat prádlo do pračky, pověsit, to není problém.... No teďka to nedělá, teď to většinou dělám já, ale je pravda, že sám od sebe vlastně, sám od sebe jde, vyžehlí sám od sebe, vyluxuje. ...Je jako prostě... dokáže, bych řekla, zajistit ten chod tý domácnosti.*

R4: *No, já jsem to věděla, že je tak vychovaný, a už jsem ho moc nekazila. Že bych za něj dělala všechno, to ne, protože jsem měla mamču, která opravdu to měla tak klasicky to bylo rozdělený, že prostě tyhle věci taťka nikdy vůbec nedělal, tak občas výjimečně. A já jsem si říkala, že tohle bych jako nikdy nechtěla, takhle být jako úplně otrok té domácnosti. ... Teď mě nenapadá fakt nic, co by neudělal. Neuvařil by třeba složitý jídlo*

asi. ... No, mě to teď připadá, když to člověk sleduje, že je to, tak jako úplně jakoby vyrovnaný ten vztah. Nemám pocit, že by někde... s čím bych potřebovala, aby mi víc pomohl.

R4: Ale nevdí mi domácí práce vykonávat, když mám na to čas. Zatím teďka vlastně, jak jsem doma, tak jako je na to čas, takže mi to nevdí, ale třeba vím, že až toho času bude hodně málo a člověk bude pracovat na plný úvazek, tak asi ty práce, jako že bych vyloženě večer byla tak strašně ráda, že budu třeba v půl deváté nebo v devět vytírat, tak to ne, teda Možná, že až budu pracovat na ten plný úvazek, tak třeba najmeme pomocnici, možná jednou za čas na nějaký větší úklid...

R7: Ale jakoby jinak, co se týká úklidu, tak si myslím, že je možná ještě čistotnější než já. Myslím si tak na stejno, že si tak jako vyhovujeme, že to není o tom, že bych já mu vyhoudala, že on jako něco neuklidí nebo on zase na mě. Myslím si, že je to na stejně.

R2: Předtím, než jsme měli paní na úklid, když jsem byla těhotná, jsme se vždycky jeden den rozhodli, že bysme teda měli uklidit, tak jsme se na to tak nějak vrhli společně a uklidili ten dům. ... No, on udělá cokoliv. Kromě čištění záchodu kočkám zvládá všechno. ... To rozhodnutí pomocnici najmout bylo hodně z jeho strany, protože když viděl, prostě že jsem utahaná a že akorát pak jsem otrávená, nervózní, říkal, že o víkendu chci uklízet, v sobotu třeba po večerech že chci třeba žehlit, když on by mě chtěl mít pro sebe... říkal „ne, to za to nestojí“.

Péči o domácnost přijaly respondentky k péči o děti opět zcela automaticky, a to aniž by svou primární zodpovědnost hodnotily jako nespravedlivou. Některé dokonce samy výslovně uvedly, že péče o domácnost patří k péči o děti. Většina respondentek si uvědomuje, že z domácích prací zastává vše nebo téměř vše, ale žádná neprojevila jednoznačné přání většího zapojení partnera. Několik respondentek dokonce hodnotilo rozdělení prací v domácnosti mezi sebou a partnerem jako poměrně rovnoměrné, přestože z dalšího popisu vyplynulo, že partner jen luxuje, nakupuje a na požádání je ochoten pomoci. I to je dokladem toho, že práce v domácnosti připisují respondentky automaticky spíše sobě.

Oblasti, v kterých muži pomáhají, jsou velmi omezené, protože velkou část práce (zejména praní, žehlení, věšení prádla a úklid) dělají ženy „raději samy“. Důvodem je přesvědčení, že muž by to neudělal správně. Zde se tedy potvrzují závěry, ke kterým ve svých výzkumech došla například Křížková (2002), Tuček (1998) nebo

Čermáková (1997), totiž že ženy na své výlučné pozici lpí a o větší angažovanost partnerů nestojí. Otázkou zůstává, zda pomoc odmítají proto, že se nechtějí vzdát dominantní úlohy v domácí sféře, nebo proto, že se nechtějí vzdát svých vyšších nároků na pořádek. Panující přesvědčení, že muži nezvládnou většinu prací v domácnosti tak dobře jako ženy, lze ale patrně z velké části přisoudit zažitým předsudkům, protože na osobní zkušenosti se zakládalo jen v některých případech. Zdá se ovšem, že tam, kde žena ze začátku projevila postoj vyjadřující partnerovi nedůvěru, muž rád roli „nešikovného“ či „neschopného“ přijal a o větší zapojení se ani nesnažil.

Názor Ferreeová (podle Bourdieu, 2000), že se *domácí práce považují za nevhodné pro „skutečné muže“* můj výzkum nepotvrdil. Jedna respondentka sice uvedla, že manžel „by do dřezu nesáhl“, protože by to podle něj bylo ponižující, ale u žádné další respondentky se takový názor neobjevil. Důvodem, proč muži některé druhy činností nedělají, tedy není to, že je to pro ně nevhodné, ale to, že je k tomu respondentky nepustí. Několik respondentek potvrdilo, že domácí práce nejsou ze strany mužů dostatečně oceňovány a že muži často považují uklizenou domácnost za samozřejmou.

4.2.5. Tatínek je tak jako na hraní

Ve všech rodinách respondentek převládá tradiční rozdělení rolí, které přisuzuje ženě úlohu starat se a pečovat o děti a muži hrát si s nimi. Respondentky samy vysvětlují svou dominantní úlohu v péči o děti tím, že s nimi tráví více času, zatímco muži se snaží svůj omezený čas doma věnovat raději hrám. Přestože ve všech rodinách platí rozdělení „matka se stará“, „otec je na zábavu“, ve dvou rodinách ale již současně neplatí komplementární pojetí rolí „otec živitel“, „matka pečovatelka“, protože tyto respondentky chodí na plný úvazek do zaměstnání. Jedna dokonce výslovně právě proto, aby manžel výlučným živitelem nebyl.

Žádná z respondentek to, že jí připadá primární role pečovatelky, zatímco otec se orientuje na zábavu, nehodnotila kriticky, protože to obecně považují za samozřejmé a přirozené. Jak již bylo uvedeno dříve, respondentky naopak oceňují, že se muž po příchodu domů děří ujme a ony si od nich mohou odpočinout a v klidu se věnovat jiným věcem, nejčastěji péči o domácnost.

R6: *Manžel je od rána do večera v práci, takže vlastně ráno odchází a večer se vrací a děti už spí, takže pak jsou jenom vlastně víkendy... . Já bych řekla, že tu péči teda zajišťuju já a ten tatínek je tak jako na hraní, na blbnutí, spíš tímto směrem.*

R3: *Ono to jako ani jinak nejde, protože přes ten týden jsou ty věci hodně jiné nežli o víkendu. Přes ten týden je ta výchova spíš taková nutná v rámci toho režimu, že jo. A o víkendu se hraje.*

R4: *Jo, takže tím to nějak jako fakt víceméně vyplynulo a taky tím, že jsem s nima byla já doma, no tak jako on přišel večer... Ale zase ho fakt musím šíleně chválit, že třeba o víkendu se jim opravdu věnuje, vezme je ven a já si pak můžu alespoň chvíli dopoledne tady alespoň něco...*

R4: *... a zase v tu dobu, kdy jsme spolu, o té dovolené nebo já prostě nevím... večery nebo tohle, tak on se těm klukům prostě věnuje, čte si s nima, kreslí, blbne, co zrovna je jako napadne. A o víkendu taky prostě, to je jedno.*

R4: *Já jsem taková ta maminka, která zajišťuje tu péči, takový to teplo domova a jsem taky tedka od toho staršího... furt slyším, že jsem jako na něj přísná a ten taťka, ten je prostě, tak jako na blbnutí.*

R5: *Takhle jsem to sama nechtěla. To byl ten důvod, proč jsem vlastně nastoupila do práce, protože nechci, aby muž vedl zabezpečení rodiny, jako. Na tom se musí podílet dva,*

protože jeho by to mohlo uvádět do velkého stresu přece. Kolik rodin krachuje na tom, že třeba se finančně s něčím potácí anebo žena taky, jak slyším někdy, si těžko jde za mužem říct „mě nevyšlo měsíčně...“ ... Myslím si, že patříme do rodin, kdy máma je ta, co hýčká, obstarává, a muž je vzor, který vede dítě z domova do světa. ... Ne, nebyli jsme domluvení, ale tu roli jsem takhle přijala a chtěla jsem to takhle. A cítili jsme to oba, takže to chceme a nemuseli o tom mluvit, protože jsme věděli, že to tak je.

R3: ...protože manžel pracuje přes týden pryč, tak přes týden se starám já a přes víkend tak jako společně, ale spíš on, protože si je chce užít a protože asi potřebuje si odpočinout. ...

R1: Já myslím, že nejvíc se podílí matka na výchově dětí, z časových důvodů asi, nebo k nim mám prostě asi taky z časových důvodů nejblíž. Snažím se jim být nejblíž, ale tatínek se samozřejmě taky jako zapojuje, když s nima je, ale abych pravdu řekla, naprosto minimálně.

R1: Já si myslím, že je to daný, prostě ženská je doma na mateřský s dítětem a chlap jde vydělávat.

R1: ...on bere, že to tak jako je a já si myslím, že se mu to taky nelíbí, že to takhle je. Není s tím vlastně jako spokojenej, úplně, že tady já vládnu, já jsem s nima, já je vychovávám a on teda chodí do tý práce a pak najednou má prostě tu chvilku času, tak taky potřebuje ten mozek vypnout a relaxovat, takže jde za těma kamarádama. Já si nemyslím, že by žárlil, nebo to viděl špatně ... někdy si uvědomí to, že to není dobře takhle fungovat, ale není v situaci, kdy by jako viděl nějaký řešení... on to vidí někde v budoucnosti. ... Že má pocit, že tu rodinu musí zabezpečit, aby prostě neživořila, aby se nebála jít koupit rohlík a dětem boty jednomu, druhému, třetímu, aby to prostě fungovalo nějak tak jako normálně, vlastně se tomu strašně oddal a je to jeho teďko vlastně náplň.

R6: ...já myslím, jako ty ženský to mají jakoby jinak. Ten chlap jakoby musí finančně... a kor, když je ta ženská na mateřský, musí zajistit tu rodinu. Musí to po finanční stránce. A ta ženská si myslím, že zajišťuje, pokud je doma na mateřské, takový ten chod domova, takový to teplo domova. Prostě koníčky, školu, úplně tohle to ta ženská zařizuje.

Respondentka 3 vysvětluje to, že otec je na hraní také tím, že ona je více vyčerpaná z celotýdenní péče a shonu kolem dětí, zatímco on má o víkendu podmínky a energii k tomu, aby si s dětmi hrál.

R3: *Ale zase on je ten, který si s nima hraje, a já jsem ta, která všechno vyřeší, když jsou nemocný, když se jim utrhne knoflík. ... Nejsme furt spolu, ale jsme jeden na to a druhý na to. Jeden je ten praktik, který je žene a furt cepuje, a ten druhý je taky sice cepuje, ale je víc uvolněný, protože má k tomu ty podmínky.*

R3: *No, učí se s nima, to zas musím říct, že já na to nemám energii a ani kolikrát čas, ani chuť třeba ... a věnuje se jim teda mnohem víc, než já přes ten týden. Ale to je taky tím, že je na to čas přes ten den o víkendu a že je odpočínutý a že se na ně těší. Má víc energie a já už na to nemám potom.*

R3: *... protože jsou to takové ty „dělej, zuj se, obleč se“. Moc si s nima nehraju a on jako když odjede, tak jim to jak kdyby nevadí, jsou na to zvyklý, že ho nevidí těch pět dní, někdy čtyři, ale zase je pro ně větší autorita, protože... a teď proč, že jo? Protože to od něho neslyší tak často a on má čas, jak kdyby být důsledný. Já se snažím být taky důsledná, ale nemám čas v tom smyslu, že ráno spěcháme, teď během 10 minut musím vyřešit vzteklého Honzíka a Anička něco nestíhá, já musím do práce a když bych měla čekat, až udělají to, co po nich vyžaduju, tak přijdem pozdě. Tak to někdy i poruším a udělám to za ně. No, to je špatně. Ale jako nejde to dělat jinak.*

R3: *Potřebuju to mít všechno tak jako spořádané a pak to hraní, to už je jako něco, na co, když zbude, když ne, tak ne. A pro něho je víc podstatnější s nima zažívat než jenom tak to... ten dril. To myslím, že by ho hodně ubíjelo no. Že by je musel tak jako že obhospodařovat.*

Zajímavé je, že přestože je pro tuto respondentku podle předchozího výroku na prvním místě se o děti postarat, manželovo zapojení v podobě her hodnotí jako přínosnější. Přestože kvůli své výlučné a vyčerpávající celotýdenní péči o děti nemá na hry čas a energii a zároveň považuje rozvíjení kreativity dětí za důležitější než praní jejich oblečení a přípravy svačín, nevyslovuje žádné kritické hodnocení toho rozdělení rolí ani požadavky na změnu. Svou roli výlučné pečovatelky přijímá jako samozřejmou, protože si ani nic jiného neumí představit a změna ani podle ní není možná.

R3: *Protože on jim dává mnohem víc než já, si myslím. Rozvíjí v nich... a baví ho to a rozvíjí v nich kreativitu a já spíš jedu jenom furt stejně, v takovém tom drilu.*

R3: *Já když přemýšlím jako, jak bych to chtěla nebo jaká by byla možná změna, tak mi vůbec nic nenapadá, protože jsem žádný jiný model jak kdyby nikdy nezažila. Víím, že i ten model, když někdo chodí domu ve čtyři, kde se všichni scházejí, tak to nemusí fungovat.*

Téměř ve všech rodinách dotazovaných respondentek převládá tradiční komplementární rozdělení rodičovských rolí – instrumentální role otce-živitele a expresivní role matky-hospodyňky a pečovatelky. S tím souvisí převládající přisouzení úlohy starat se a pečovat o děti ženě, a muži především hrát si s nimi. Ani tuto dělbu rolí respondentky až na jednu výjimku nehodnotily kriticky. Naopak několikrát vyjádřily ocenění, že je muž finančně zabezpečuje a v péči o děti vyjádřily uspokojení, že když se partner věnuje zábavě s dětmi, ony mohou „v klidu dělat“. To opět dokazuje silnou identifikaci respondentek se svou sociální rolí výlučné pečovatelky – nepožadují pomoc či menší množství povinností, ale oceňují cokoli, co jim umožní lépe své povinnosti plnit.

4.2.6. Většinou volají „mami“

Na otázku, zda si respondentky myslí, jestli se nějak liší vztah dětí k nim a k otci, všechny odpovídají, že je podle nich tento vztah stejný. Z dalšího popisu a vyprávění o životě rodiny ale vyplývá, že jsou pro děti častěji zdrojem útěchy, což vysvětlují svou časově intenzivnější péčí a tím, že muži si musí, na rozdíl od nich, vztah k dětem budovat. Jako v předchozích oblastech – péče o děti a o domácnost – je i zde tedy rozdělení rolí ovlivněno především tím, že matka je s dětmi doma, zatímco otec je převážnou část času v zaměstnání.

O fixaci dětí na svou osobu nejvíce hovoří matky menších dětí, což logicky vyplývá z opravdu intenzivní každodenní péče, kterou jim již dlouhodobě, na rozdíl od otce, poskytují. S rostoucím věkem dětí se tato fixace uvolňuje, ale to, že matka zůstává hlavní utěšitelkou, platí ve většině případů i nadále. Za otcem jsou děti schopné jít také, ale podle vyjádření respondentek většinou až v případě, že ony nejsou k dispozici. Jedna respondentka zmínila vědomou snahu syna učit, že pro útěchu může chodit i k otci, ale již z nutnosti toho, že je třeba ho to „učit“ vyplývá, že automaticky inklinuje spíše k matce. Opět se tedy zdá, že i v oblasti vztahů zastávají respondentky výlučné postavení, ale často to ve svých výpovědích tak samy nehodnotí nebo si to nepřipouští.

R4: Když si rozbijí kolena, tak většinou volají „mami“, to je fakt, to běží za mnou, to je jako pravda.

R9: Máma je pro něj ten stabilní bod, se kterým je, když to tak řeknu... jako myslím si, že ke mně se chodí víc mazlit, když je něco špatně, když má nějakou nemoc... máma je ten první, ke komu jde. On to jakoby cítí, že jí má po ruce pořád, takže je to člověk, u kterýho se jako zachrání. Táta je s ním samozřejmě strašně hodně. Když není máma, je tam ten táta, je místo mámy, ale vnímá to, vnímá to. ... Prostě když tam není ta máma... malý vyrůstá v tom, že prostě máma je nejbliž. Prostě pro něj je ta máma to hlavní, ale taky to už není úplně pravidlem, taky jde k tatínkovi.

R9: ...je to, že u mě víc hledá tu pomoc, zatím pořád, protože prostě to tak od malička zná, že máma pochová, většinou máma, jak je doma s tím dítětem, tak víc ví, co vlastně tomu malému pomůže, takže jde do toho ona. Alespoň u nás to tak bylo, protože manžel, kolikrát i když strašně chce, i mě kolikrát chtěl nechat vyspat, že jako by šel k malému nebo něco, a on vycítil, že to nejsem já, a hned brekal.

R1: ...že on tím, že tady není celej den a neví, co se tu odehrává, tak já mu vlastně nevím... snažim se třeba, když s ním mluvím telefonem, mu říct všechno, co se tu dělo, kdo to říkal, co se tu děje, jak to bylo, aby byl v obraze, i když tady není, protože když to dělat

nebudu, tak on nebude vůbec vědět, která bije, a bude to mnohem horší, než vlastně už to je. Takže ty děti vlastně se s ním pomalu nemaj šanci kdy se mu svěřovat.

R6: Manžel je zaměstnaný od ráda do večera... Já myslím, že u nás třeba jako ty děti, to je jasný, zatím jsou upnutý na mě. Jsou malý, tam prostě... tam není o čem diskutovat. A ten starší, si myslím, že nás má úplně rád stejně.

R3: Myslím si, že jsou na mě fixovaní, a zároveň si ze mě moc nedělají, protože je furt komanduju.

R1: Protože si myslím, že ty kluci mají vlastně k tátovi vztah spíš jako ke kamarádovi, že s ním řeší takový ty klučičí problémy, i když se ho třeba jako boje, oni v něm viděj větší autoritu. Tu mámu maj na to laskání a částečně s ní i cvičej, protože prostě je to jejich máma.

R2: Já myslím, že bude přístupnej. Občas do něho budu muset šfouchnout a něco mu vysvětlit, že jak ty děcka chápou jinač a na co si má dávat pozor a na co jsou děcka citlivý... Občas tak jako nevnímá tolik, ale jinak si myslím, že jo. No já si myslím, že budou chodit i za ním. ... jenom ty bolístky se snažím naučit, že jenom maminka nemusí pofoukat, že i tatínek pofouká bolístku.

R9: Tak, řekla bych, že k tý mamince prostě musí být ten vztah bližší, protože doopravdy jsme spolu pořád, takže přece jenom, doopravdy, když má hlad nebo když cokoliv chce, prostě jde za mnou, protože je zvyklý, že já mu to dám, protože já tady jsem pro něho celý den. ... teď se mu snažím vysvětlit, že teda může jít i za tatínkem, že i ten tatínek...

R4: No, nějaký maminky mají prostě většinou ten vztah k tomu dítěti jinačí, takový bližší. Devět měsíců to tahá s sebou v bříšku, pak se to porodí, pak to ještě rok a půl kojí, prostě ten vztah toho táty se k tomu dítěti víc vyvíjí postupně od toho narození a třeba, až já nevím, v tom roce, nebo když začne to dítě komunikovat, tak ten tatka, tak víc jako s tím dítětem taky kolikrát komunikuje. ... Ale potom chlapy u druhého dítěte už to mají jednodušší.

R5: Proto je někdy těžké i muži, kteří říkají, že by mohli mít to dítě a být s ním třeba rok dva, tak je jich málo, ale znám některý a říkám, že to musí mít uvnitř. Žena se často změní tím porodem, ona je na to připravovaná, těch devět měsíců je na to připravovaná a nejen psychicky, ale i fyzicky, což muž ten k tomu přijde, jak jako tady roste něco... Jak kdyby si něco koupil domů. Kolo, dá se říct.

R2: *Oni za to ty chlapi ani nemůžou. Prostě společnost je taková, jaká je, místo aby si dítě, než půjdou do školy, brali s sebou na pole nebo nějak někam do továrny a podobně, tak prostě sednou v sedm hodin ráno do auta a v půl osmé večer s tím autem přijedou. S tím dítětem prostě přes den žádný kontakt mít nemůžou, i kdyby strašně moc chtěli.*

R1: *Já nevím, já si myslím, že to je závislý na tom čase, že kdyby nebyl nucenější v té práci být od rána do pozdního večera a v sobotu a měl tu šanci s těma dětma být víc nebo vůbec s tou rodinou celkově, ne jenom s těma dětma, takže by to asi bylo někde jinde, protože by tu rodinu vlastně jako takovou víc poznal, a tak že by jako fungoval jinak. Že by se k tomu dopracoval sám...*

Výjimku v této otázce tvoří pouze respondentka 5. Ta si svou výlučnou roli jasně uvědomuje a hovoří o ní. Přemýšlí dokonce o tom, jak její primární pozice ve vztahu syna k ní na manžela působí. Dlouhodobě ale věří, že „budováním“ vztahu si syna získá i otec. Je tedy jasně vidět, že si respondentka uvědomuje, že silný vztah k dítěti nevyplývá z pohlaví rodiče, tedy z toho, že na to matka má výjimečné vlohy, ale z toho, že se mu dlouhodobě věnuje.

Uvědomění si, že výlučné postavení ve vztazích dětí nemá matka díky tomu, že je matka, ale díky své intenzivní péči, vyjádřila například také respondentka 3. Ta ale svou výlučnou pozici jasně nevyjádřila, ale spíše ji „popírala“ například tím, že když manžel přijede, děti se na něj pověsí a on se jim intenzivně věnuje. Z toho vyvozovala stejný vztah dětí k sobě i k partnerovi. Skutečnosti, že v případě potřeby je pro děti primární utěšitelkou, nepřisuzovala takovou váhu.

R5: *Ono je to i pro něj hodně těžký, protože teď je období, kdy třeba malej chce jenom mě, chce na spaní maminku, chce tamhle maminku. A manžel i přesto, že by se sebevíc snažil, tak když jsem tady já přítomná jako matka, tak jde do pozadí. ... je jasný, že když přijíždí z práce, tak dítě tady skáče a těší se na něj a najednou ho něco přehodí a on třeba řekne, že ho nechce, nebo jde za mnou. Já si myslím, že je to taková nálada a je těžký třeba i pro manžela, nevím, jestli... vysvětlit to, ne, ale aby to přijal tady tuhle roli, že matka je teď jako důležitá, on je taky důležitý, ale děcko se víc obrací na mě. Ale věřím, že ten vztah, když se dobře buduje a buduje se dlouhodobě, tak si ho získá, protože ho stále napodobuje.*

R3: *Já si myslím, že je spíš rozdíl v tom, kdo je s nima víc a kdo s nima... jak se k nim chová. Jestli je to máma nebo táta, tak to asi nehraje moc roli. Kdyby byl on s nima přes ten týden a já jenom o víkendu, tak si myslím, že by to bylo opačně, ten vztah k nim.*

U respondentek 1 a 9 se objevil názor, že v tom, komu se děti chodí svěřovat a za kým chodí pro útěchu, hraje také roli pohlaví. Konkrétně že očekávají, že dívky budou spíše chodit s „holčičími“ problémy za nimi a kluci s „klučičími“ zase za otcem. Pokud již rodiče sami takto děti a jejich problémy předem kategorizují na základě genderu, je velmi pravděpodobné, že děti tento přístup převzou a budou se podle něj ve svém dalším životě řídit.

R9: *Já si myslím, že jestli, že bude takový, že se bude chodit svěřovat, protože se k němu chováme stejně, tak by neměl rozlišovat, jestli je to máma, nebo táta. I když ono je to už zase daný tím pohlavím toho dítěte si myslím. Většinou holky, alespoň jsem to slyšela, že holky se radši svěřují maminám, protože řeší takový ty stydlivý- holčičí problémy a myslí si, že táta tomu nerozumí. Možná je to u kluků taky tak, že třeba bude víc chodit za tátou, to já nedokážu říct.*

R1: *Protože si myslím, že ty kluci mají vlastně k tátovi vztah spíš jako ke kamarádovi, že s ním řeší takový ty klučičí problémy... Myslím si, že s holkou má máma.... já nevím, já bych řekla, že když je ta holka malá, tak že s ní má menší problémy a pak má větší problémy, když je velká... nebo že já mám ten pocit, že otec je pro ty kluky silnější autorita, jako že je to chlap, takže nevím... Kdyby se nestaral o kluky, ale třeba o holku chlap, tak je možný, že by ta holka zas byla trochu rozmazlená, protože zase je to chlap a holka. Tak tam opravdu si myslím, že tam ten vztah muž-žena funguje i vlastně u těch dětí. Tam vlastně opravdu ten vztah... ne jako u dospělejších muž-žena, ale u těch dětí, jako děti kluk a máma a holka a táta. ...myslím si, že to tam jako je svým způsobem zařazený, že tam ten vztah je opravdu. Já mám vlastně ten pocit, že se to tam vždycky někde promítne.*

Protože ve všech zkoumaných rodinách chodil partner do zaměstnání, neobjevil se žádný případ, kdy by měl otec s dětmi stejně intenzivní vztah jako matka, nebo který by odpovídal druhému či třetímu typu rodin podle Rismanové (1998). Potvrzuje se tedy zjištění Luptona a Barclayho (podle Dudová, 2007) a Maříkové (2008), že podmínkou blízkého vztahu s dětmi je intenzivní a každodenní péče. Respondentky ale přesto popisují vztah dětí k sobě a k partnerovi jako rovnocenný, a to dokonce i když samy uvádějí, že jsou pro děti zdrojem útěchy většinou ony. K otci si jde dítě pro útěchu většinou až v případě, kdy ony nejsou k dispozici. Respondentky si uvědomují, že s dětmi tráví více času a věnují jim více péče, ale své výlučné postavení v oblasti vztahů s nimi si až na výjimky neuvědomují nebo ho popírají. Důvodem by

mohlo být přání, aby tomu tak nebylo, protože si uvědomují, jak důležitý otec pro děti je. Několik respondentek také přímo vyjádřilo „omluvu“ otců a přesvědčení, že kdyby mohli být doma více, vztahy by jistě byly stejné.

V této oblasti je ale patrně nejpravděpodobnější, že časem dojde k posunu vztahů dětí směrem k rovnoměrnému rozdělení mezi rodiče, protože se vzdálí doba, kdy byly v intenzivní péči matky, a pozornost obou pracujících rodičů bude více méně shodná.

4.3. Shrnutí

4.3.1. Dobrovolnice z donucení

Po důkladné analýze zjištěných kategorií jsem došla k závěru, že centrální kategorii nevytvorím, ale spíše nahradím jakýmsi shrnutím, protože jednoznačné pojítko zjištěných jevů (kromě převládajícího tradičního rozdělení rolí), podle mého názoru, z dat nevyplývá. Na druhou stranu nelze přehlédnout jev, který jsem si pracovní nazvala „dobrovolnice z donucení“ a který dominuje zejména kategoriím týkajícím se péče o děti a domácnost. Jde o zvláštní a paradoxní směsici samozřejmého přijetí přisouzené role výlučné pečovatelky o děti a domácnost, provázeného následným uvědoměním si náročnosti této role a z toho vyplývající únavy, až rozčarování, které jsou ale vzápětí zahlazovány racionalizací tohoto stavu a jeho obhajobou s poukazem na nemožnost změny. Zde lze hovořit o určité formě Bourdieho „symbolického násilí“⁴ – respondentky považují svou roli natolik za přirozenou a samozřejmou, že pokud si uvědomí a vyjádří svou nespokojenost či únavu, začnou ji samy vysvětlovat a hájit na základě tradičních vzorců.

Samozřejmá „volba“ respondentek zůstat s dětmi doma je ovlivněna několika faktory. Respondentky v první řadě vyrůstaly s představou matky, která se stará jak o děti, tak o domácnost. Vedle toho pak nastupuje v době „rozhodování“ ekonomické hledisko, tedy fakt, že v drtivé většině případů má muž vyšší příjem než žena, takže jiná volba, než že doma zůstane žena, se ukazuje jako nelogická a poškozující rodinu. V nesposlední řadě zde také stále hrají roli předsudky o neschopnosti mužů dobře se o děti postarat. V okamžiku narození dítěte tak pro respondentky v podstatě žádná možnost volby nevyvstává – celoživotní příprava na roli matky-pečovatelky spolu s institucionálním uspořádáním společnosti (omezenější možnost profesního uplatnění žen a jejich nižší příjmy) je donutí „rozhodnout se“ zůstat doma. Protože je to samozřejmé, „normální“ a jiná možnost ani není, vnímají své „rozhodnutí“ jako dobrovolné a přirozené, přestože jsou k němu v podstatě okolnostmi donuceny. Tato „dobrovolnost z donucení“ se objevuje nejen v péči o děti, ale i v péči o domácnost. Respondentky „dobrovolně“ vykonávají většinu domácích prací, „zvládají“ to a většinou si nestěžují, ale ve skutečnosti jsou k tomu donuceny partnerovou absencí a získaným přesvědčením, že muž domácí práce tak dobře nezvládne.

Abych lépe ilustrovala své závěry, pokusila jsem se o malou lexikální analýzu. Dále jsou uvedeny výroky respondentek, vztahující se k péči o děti a domácnost, seřazené tak, aby vyjadřovaly posun od samozřejmého přijetí k přiznání únavy a rozčarování až po obhajobu stávajícího stavu věcí.

⁴ *Vztahy nadvlády se zdají být jakoby přirozené, protože ovládnutí na ně aplikují kategorie konstruované z hlediska vládnoucích.* (Bourdieu, 2000, 34)

Výroky vztahující se k péči o děti:

- *těšila jsem se na to*
- *mně to přijde samozřejmý* – (výrok použitý několika respondentkami)
- *mně nevadí být s dětmi doma* – (předpoklad, že muži by to vadilo?)

- *strašně jsem se doma nudila*
- *s dětma je to pořád jedno a to samý* – (výrok použitý několika respondentkami)
- *byla jsem jakoby nevybitá, jakoby nenaplněná*
- *práce mi chybí*
- *v práci ocení, že předvádíš nějaké výsledky* – (uvědomění, že péče o děti není oceňována)
- *práce mi prospěla, že jsem odešla od těch dětí*
- *v domácnosti bych se zbláznila*
- *být s dětma od rána do večera ženskou hrozně vysiluje*
- *jestli není lepší, když je matka víc spokojená a není tak unavená...* (zpochybnění kladných vlivů výlučné intenzivní péče o děti)
- *obětovala jsem se hodně*
- *někdy jsem našťvaná, protože nemám šanci se od nich hnout*
- *jsem téměř povinná s nima být*
- *leckdy se cítím ublíženě*
- *někdy jsem z toho vytočená a vadí mi to*
- *zavřela bych tady dveře a odešla*
- *cejtim, jak jsem unavená a vyčerpaná* – (výrok použitý několika respondentkami)
- *když jsi s dítětem furt, tak bys pak vraždila*
- *poslední rok už jsem dětem nic nedávala, spíš jsem jim ubírala energii*
- *byla jsem vyšťavená, stereotypní*
- *bylo to fakt náročný*
- *padala jsem na držku*

- *normální matka to chce dítěti dát*
- *prostě máma patří k dětem*
- *bylo to daný, protože manžel vydělává víc* (argument použitý několika respondentkami)
(argumenty obhajující nezbytnost výlučného postavení žen a nepřipravenost mužů na roli pečovatele):
- *můj muž by to nezvládl* – (argument použitý několika respondentkami)
- *muž by byl strašně vyčerpaný*
- *tatínek by s dětma neobstál*
- *byl by z toho nervózní a netroufl by si na to*
- *jeho by to nenaplnilo*
- *nebyl by schopen zůstat tři roky doma*

Výroky vztahující se k péči o domácnost:

- *já si u žehlení i odpočinu*
- *mně to nepřijde jako zátěž, že bych uvařila, vyprala, vytřela*
- *beru to jako samozřejmost – (výrok použitý několika respondentkami)*
- *ženská má víc času to do pračky dát*
- *všechno se dá s tím děckem zvládnout*
- *zvládám to, manžel nemusí nic dělat*

- *nejsem nadšená, že musím zvládnout naprosto všechno*
- *víceméně všechno je na mně – (výrok použitý několika respondentkami)*
- *samo se to neudělá*
- *neuvědomuje si, co všechno tady dělám*
- *když nestíhám, tak se zeptá – (výrok použitý několika respondentkami)*
- *když se hroutím, nechám ho to udělat*
- *občas ho zaúkoluju*
- *někdy jsem z toho zhnusená*
- *někdy jsem jak robot*

- *do péče o děti patří všechno*
- *nejde to změnit, protože on není doma*
- *je to začatovaný kruh, z kterého není cesta ven*

(argumenty obhajující nezbytnost výlučného postavení žen a neschopnost mužů v péči o domácnost):

- *než bych ho to naučila, mám to hotové*
- *radši udělám všechno sama – (výrok použitý několika respondentkami)*
- *chci to mít dobře udělaný*
- *jeho to nebaví – (výrok použitý několika respondentkami)*
- *on si nepořádku nevšimne*
- *musím to po něm předělávat*

5. Závěr

Průzkum ukázal, že až na výjimky zastávají dotazované ženy v péči o děti, domácnost a vztahy v rodině stále výlučné postavení, ale ne v každé oblasti si tuto výlučnost uvědomují či připouští. V oblasti péče o děti sice respondentky svou roli jako výlučnou nepojmenovávají, ale z výpovědí vyplývá, že ji tak vnímají či prožívají. Zde by patrně uvítaly větší zapojení partnerů, protože by bylo dobré pro děti, ale výslovně to nezmiňují a bez jakýchkoli nároků přijímají stávající rozdělení jako nezměnitelné. V oblasti péče o domácnost je z pohledu respondentek výlučné postavení již patrnější, protože zde, na rozdíl od péče o děti, mužům přisuzují horší schopnosti již na obecné rovině. Zde lze tedy hovořit v jistém smyslu o lpění na výlučné pozici a nechuti se jí vzdát, i když to nutně nemusí být z obavy o dominantní pozici na domácí scéně, ale opravdu jen z důvodu vyšších nároků na pořádek a silného přesvědčení, že muži ho nejsou schopni zabezpečit. V poslední oblasti vztahů v rodině lze výlučnou pozici žen v rámci zkoumaného vzorku opět potvrdit, ovšem s upozorněním, že si ji respondentky nepřipouští. Stejně jako v oblasti péče o děti respondentky nejprve vypovídají, že je jejich postavení shodné s postavením partnera, ale z dalšího vyprávění vychází najevo rozdíly. Ve snaze přisoudit partnerům rovnocennou roli lze v každém případě spatřovat posun či uvědomění si, že role otce a matky (potažmo muže a ženy v rodině) by měla být rovnocenná. Zdá se však, že zažitá kulturní vzorce a předsudky jsou těžko překonatelné dokonce i v případě, že s nimi člověk v plné míře nesouhlasí.

Tam, kde se podařilo stereotypy překonat, nestalo se tak větším zapojením partnera do péče o děti a domácnost, ale díky jiným řešením. Respondentky, které nezůstaly s dětmi doma a pokračovaly ve své profesní kariéře, vyřešily situaci buď zapojením babičky nebo placené chůvy, a pokud v některých případech došlo k ulehčení břemene v péči o domácnost, bylo to díky placené pomocnici. Respondentky ale svou situaci ve většině případů nehodnotily negativně či kriticky, ani neuváděly touhu po větší rovnoprávnosti s partnerem, což při jejich přetrvávající výlučné roli pečovatelky a hospodyňky a s tím související zodpovědnosti opět dokazuje hloubku jejich identifikace s přisouzenými rolemi. Únava a negativní hodnocení dlouhodobé výlučné péče o děti se sice objevila téměř ve všech výpovědích, ale opět bez zmínění nějakých vyšších nároků na zapojení partnerů a s rezignačním poukázáním na to, že to „jinak nejde“. Tato přetrvávající rezignace na jakoukoli snahu o změnu pak samozřejmě podporuje další reprodukci zmiňovaných stereotypů.

6. Přílohy

Příloha č. 1

6.1. Seznam respondentek – demografické údaje

Respondentka	Vzdělání	Děti (věk v době průzkumu)	Věk matky při prvním porodu	Celkem s dětmi doma (v letech)
1	SŠ	7; 10; 18	23	7
2	VŠ	2	30	2 – stále je
3	VŠ	6; 9	29	6
4	SŠ	3; 5,5	30	6
5	VŠ	3,5	30	0,5
6	SŠ	1; 1; 7	23	3
7	VŠ	1; 3	28	0
8	SŠ	3; 12	26	7
9	SŠ	2	32	2 – stále je
10	SŠ	3,5; 6,5	29	6

6.2. Seznam témat a otázek

Odrážkou jsou označeny doplňující otázky, které jsem pokládala v případě, že respondentka sama na daný problém nezačala mluvit.

Péče o děti

Plánovali jste rodičovství?

- Co všechno jste řešili?
- Spadala do tohoto plánování otázka, kdo bude doma s dětmi?
- Pokud ne, tak proč ne?
- Pokud byste měla stejný nebo vyšší plat než manžel, dala byste před mateřskou dovolenou přednost zaměstnání?

Kdo a jak se u vás podílí na výchově dětí?

Je podle vás nějaký rozdíl mezi rolí matky a otce?

- Souhlasíte s názorem, že otec není schopen pečovat o děti jako matka?

Jaké místo zaujímá mateřství ve vašem životě?

Jak hodnotíte své mateřství, výchovu dětí a rodinu?

Co pro vás znamená obětovat se rodině?

Péče o domácnost

Jak je to u vás s péčí o domácnost?

Co všechno podle vás patří k povinnostem toho, kdo je doma s dítětem?

Máte s partnerem rozdělené povinnosti?

- Co všechno vykonáváte vy?
- Co vykonává partner?
- Vykonáváte to ráda?
- Přináší vám práce v domácnosti nějaké uspokojení?

Uvítala byste od partnera spíše větší pomoc v domácnosti, nebo aby trávil více času s dětmi?

Užíváte nebo uvítala byste placenou pomocnici v domácnosti?

Zodpovědnost za rodinu

- Máte pocit zodpovědnosti za rodinu/domácnost?

Vztahy a role v rodině

Můžete popsat vztahy dětí k vám a k partnerovi?

- Liší se nějak vztah dětí k vám a k vašemu partnerovi?
- Komu se děti častěji svěřují?

Kdo se u vás věnuje péči (vaření, oblékání, lékař), kdo citům (hram, mazlení, povídání) a kdo vzdělávání (učení, rozvoj dovedností atd.)?

Míváte pocit žárlivosti na vztah dětí k vám a k partnerovi?

6.3. Seznam literatury

- BADINTER, E., *Materská láska*, Aspekt, Bratislava 1998, 221–277
- BEAUVOIROVÁ, S., *Druhé pohlaví*, Orbis, Praha 1966
- BENARDOVÁ, Ch., SCHLAFFEROVÁ, E., *Matky dělají muže*, Pragma, Praha 1997, 29–57
- BIERZOVÁ, J., *Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi*, Gender a sociologie, 2006 (cit. 28. 4. 2008) <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072206>
- BOURDIEU, P., *Nadvláda mužů*, Karolinum, Praha 2000, 33–40
- ČERMÁKOVÁ, M., *Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*, Sociologický ústav AV ČR, Praha 1997
- DUDOVÁ, R., *Rozporuplné diskurzy otcovství*, Gender a sociologie, 2007 (cit. 28. 4. 2008) <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007010403>
- FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA, M., VYMĚTALOVÁ, S., *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*, Slon, Praha 2000
- GUILLEMIN, M., GILLAM, L., *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky“*, *Biograf*, 2004, č. 35, s. 24–29
- GJURIČOVÁ, Š., *Klíč k jaslům*, Gender studies, Praha 2007
- HENDL, J., *Kvalitativní výzkum*, Portál, Praha 2005
- CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P., *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2004
- JACHANOVÁ DOLEŽALOVÁ, A., *Aktivní otcovství*, 2006, (cit. 1. 5. 2008) <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=1919293>
- JANOŠKOVÁ, K., SEDLÁČEK, L., *Jiné mateřství – pečující otcové*, 2007 (cit. 1. 5. 2008) <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005122201>
- KARSTEN, H., *Ženy-muži*, Portál, Praha 2006
- KELLER, J., *Úvod do sociologie*, Slon, Praha 1992
- KICZKOVÁ, Z., *O zkušenosti sebaútváření v biografických rozhovorech*, Iris, Bratislava 2006
- KOUDELOVÁ, K., *Jak české ženy vychovávají syny*, bakalářská práce FHS UK, Praha 2005
- KŘÍŽKOVÁ A., *Trendy v rodině a rodinných odpovědnostech v Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2002
- MAŘÍKOVÁ, H., *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*, Sociologický ústav AV ČR, Praha 1999A
- MAŘÍKOVÁ, H., *Proměna rolí muže a ženy v rodině v Společnost žen a mužů z aspektu gender*, Open Society Fund Praha, 1999B
- MAŘÍKOVÁ, H., *Rodina: proměny mateřství a otcovství*, 2007 (cit. 25. 4. 2008) <http://www.novimuzi.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi>
- MAŘÍKOVÁ, H., *Když dva dělají totéž*, 2008, (cit. 25. 4. 2008) <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2008012715>
- MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, Slon, Praha 2006, 173–199

- MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, Slon, Praha 1999, 123–140, 199–219
- OAKLEYOVÁ, A., *Pohlaví, gender a společnost*, Portál, Praha 2000
- RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J., *Ženy, muži, společnost*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003
- RISMAN, B. J., *Gender vertigo*, Yale University Press, New Haven and London, 1998
- ROSENTHAL, F. W., Biografický výzkum, *Biograf*, 1997, č. 12, s. 10–13
- SCHUTZE, F., Narativní interview, *Biograf*, 1999, č. 20, s. 33–51
- SINGLY, F., *Sociologie současné rodiny*, Portál, Praha 1999
- SLAVÍKOVÁ, L., *Otec a syn*, bakalářská práce FHS UK, Praha 2007
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., *Základy kvalitativního výzkumu*, Nakladatelství Albert, Boskovice 1999
- ŠULOVÁ, L., *O raném dětství, slabých otcích a proměnlivé roli ženy*, (cit. 25. 4. 2008) http://www.evalabusova.cz/rozhovory/sulova_lenka.php
- TUČEK, M. a kol., *Česká rodina v transformaci*, Sociologický ústav AV ČR, Praha 1998
- ZOJA, L., *Soumrak otců*, Prostor, Praha 2005